

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO.

Štev. 10.

V Ljubljani, dne 1. oktobra 1910.

Leto XXX.

je to Pešerin, Gregorčič, Jančič!

Jos. Lovrenčič:

Iz dni ljubezni.

Zmaga.
Ali bi bil v stanju kateri naših prvih neumnosti?
prosta
1910/11

V očeh so tvojih šmarnice vzcvetele,
krog usten se ovil je trn
in težek vzdih, otrok obupa, zamoril
besed je sladkih glas srebrn . . .

Tako se poslovila je ljubezen
in vklesala je v prošlost spomenik,
ki dan za dnem ga s hrepenenjem venčam
in nosim tvoji zmagi lavorik.

Večerno razpoloženje.

Bela méglica golobov
dvignila se iz samotne je vasi
in kot da gre kopat v kri se solnca,
čez dolino na večerno stran hiti.

Živi žarki pot ji narekujejo,
dvoje oglov pa za njimi mre,
mre in v ogenj hrepenenja se spreminja,
ker v spominih koplje se srce . . .

Antonietti.

Ko vdanost tihega večera	in ti greš po samotni stezi,
spreminja v žalost se noči	kot da gre lilija iz gred,
in pesem južnih sanj	ki rada bi se razjokala,
majolij beli cvet dehti,	ker hrepenenju ni besed :

o skrivnem razodetju sreče
mi tajno šepeta zefir,
dokler ne vzklije v srcu
cvet upanja — nemir . . .

Trenutek.

Stisni se k meni, ljubica,
glej, zunaj je noč,
ki se z nevihto družī,
in daj poljub mi vroč! —

Kdo ve, kdaj spet se vrne
k nama tak čas,
ko se združijo ustnice
in sreča nam dahne v obraz . . .

Zgodba ljubavi.

Ko dnevu plamenica dogori
in noč se bliža v šalu črnem,
spominov svojih pergamen
od hrepenenja gnān razgrnem.

In čitam . . . Sladka je povest:
Med lilijami snežnobelimi začenja,
med rožami žarečimi je višek njen,
ob krvavečem trnju jenja . . .

Noč ob Adriji.

Zasanjala je Adrija kraljica
in v snu so grudi ji drhtele,
kot greha sladkega bi zaželele,
ki mu omotica sledi.

In noč, ki je ob bajni sestri
slonela in se ji čudila,
ji je krog glave diadem ovila,
žareč demantnih biserov:

„Dovolj si lepa, da krdelo
ljubimcev ti gigantov zdaj pokličem!“
In vstala je in je z viharjem bičem
oblake pripodila na nebo:

„Poglejte jo, če v vas ni ognja,
vzbuditi mora se in rasti,
ko v strasti vaši jo oblasti
izročam do dne belega —“.

Vžžarele so oči gigantom
in z gromom govorili so kraljici,
poljubljali ji z bliskom lici
in praznovali orgije . . .

Anton Debeljak:

V e č e r.

Dušo žgočo je izdihnil sinji Dan,
belo mu telo sčrnelo v gosto je temo . . .
In za rakev mu je zemlja širna,
in čez njo poveznila pokrov
so nebesa mu večerna.

Skozi mrak zdaj duh orjak
— poveljnik jasnih vseh duhov,
ki njega so stopinje daljna solnca —
v pokrov zabija zlate žeblje
brez začetka in brez konca . . .
In v telesu temnem Dneva mrtvega
vse polno mrgoli ljudi
in grebe v njem in sreblje
hlastno črno strjeno mu kri.

Dunaj z Golovca. — *K. Klendauer*

Stoletje za stoletjem je sejalo setev skromno
in zdaj vsejano v venec hribčkov je ogromno
ljudi mravljišče. Čez valov grebene sive pene:
tako nad mestom starim sivkaste drhte koprene.

Iznad palač pepelnih sikajo plameni črni,
plameni črni vsi, zvoniki vitki sičejo.
Skoz mesto vije reka se nalik veliki črki vsej srebrni,
ki zapisali so vekovi med te griče jo . . .

Oj kolos-mesto, pičli jaz atom! Glej, naju nem
oklenil horizont je v velik kolobar,
širok objem, podoben večni — ničli!

V dunajskem parku.

Tod na večer sprehajajo se mladi pari.
V srebrnih lokih curki vodni se vihtijo,
polslušno v mrak fontane vzplāsene ihtijo,
kot da boječe plaka nimfe mlade glas,
ki jo objel, prižel jo nase favn je stari.

In neprestano favnove oči dehtijo
in lica stara v strasti žgoči mu žehtijo,
ko stiska k sebi nimfe vitke beli stas.

In fant se sklonil k devi je in tiho ječal:
„Glej, mrzli marmor strastno nadaljuje gesto
zvečer in zjutraj in pozimi in spomlad.
Tako navek bi pred krasoto tvojo klečal,
da vržeš, bitje vseoblastno, me na cesto,
in vedel ne bi, kaj je glad in kaj je hlad.“

Štefan Poljanec:

Noč molči.

Noč molči, grm šumi, cesta spi,
v temni mir daljnih polj se gubi.
Po nji gre dvoje senc, tesen par,
z njima luč in mladost in vihar.

Dvoje src, dvoje duš, dvoje rok
se topi v nem objem, v sen globok —
Kje je svet, kje nebo, kje bolest
mojih težkih, osamljenih cest?

Temen klic, svetel žar, srčen vtrip
kliče raj na zemljó vsaj za hip,
sredi duš trepeta skrit šepet:

„Ti moj up, ti moj maj, ti moj cvet!“ ...

Za en poljub.

Spisal Ivan Cankar.

red nekaj leti se je vršila na Dunaju ljubezenska drama, ki me je zelo zanimala. Poročila v časopisih so bila ali prekratka ali preobširna, kakor vselej o takih stvareh. Resni politični listi so spravili dogodek med vsakdanje novice in se drugi dan niso več zmenili zanj. Pocestni listi so klepetali ves teden, prinašali so kričave podobe in vezli pisane romane, dokler ni bila stvar navsezadnje popolnoma nerazumljiva.

Po mojih mislih pa se je vršila drama zelo enostavno:

Pavel Ružička, mizar, je imel lepo ženo. Marta ji je bilo ime. On je bil resen in postaven mož, ustvarjen za družinskega očeta in hišnega gospodarja. Ona je bila za deset let mlajša od njega; vesela ženska je bila, njene rjave oči so se smejale, nje beli obraz je bil ves deklinški. V hiši pa so imeli tudi študenta, slokega, kodrolasega fanta, ki je delal pesmi ter jih bral gospe Marti. Tako so živeli vsi trije mirno in srečno, ne zlega suma, ne hude misli ni bilo med njimi.

Nekoč pa se je Pavel Ružička sprl s hišnico, ker je čakal ponoči pol ure na cesti, da mu je odklenila. Pavel je rekel eno samo kratko besedo, „nemarnost“ ali kaj takega, odgovor klepetave hišnice pa se je razlegal do tretjega nadstropja.

„Na svojo ženo rajši glej, zabitost zabita!“

Po tej zadnji besedi je zaloputnila duri, Pavel pa je šel počasi po stopnicah, slekel se je natihem, da bi ne vzbudil žene, le svečo je vzdignil, da bi videl njen obraz: ves miren in nedolžen je bil, v belino lic so bile sanje dahnilo rahlo rdečico. Upihnil je svečo in je mirno zaspal.

Ko se je zjutraj predramil, se mu je zdelo, da sliši na stopnicah kričeč glas:

„Na svojo ženo glej, zabitost zabita!“

Planil je iz postelje, pa je videl, da je še rano jutro. Vsa hiša je bila tiha, na ulici pa so ropotali vozovi mlekarjev in mesarjev.

Pavla je bilo sram, ko se je ozrl na svojo ženo.

„Tako bi ne spala prešestnica!“ ga je izpreletelo.

Kadar kane v srce črna misel, ostane tam neizbrisljiva. Ves tisti dan je bil Pavel tih in pust, ne kosil ni in ne večerjal. O mraku je prišel študent. Pavel je pogledal na obadva, kako sta si sedela za mizo nasproti, oba mlada, brezskrbna in vesela.

„Saj bi bil res prav lep in primeren par!“ je pomislil Pavel. Marta se je nenadoma okrenila k njemu.

„Kako pa se držiš, pustež stari?“

„Jaz imam skrbi, ti jih nimaš!“ je zlovoljen odgovoril Pavel.

„Če delaš vesel ali čemeran obraz, skrbi ne bo nič manj!“

Pavel je nakratko skomizgnil z rameni in je šel iz izbe. Študent in Marta sta se spogledala.

Nekaj dni kasneje, v soboto na večer je bilo, je Pavel ponevedoma odpahnil duri v tistem trenutku, ko sta se Marta in študent poljubila. Dolgo minuto je stal na pragu, nobene misli ni bilo v njegovo glavo. Nato se je okrenil ter je stopil v drugo izbo s tako težkim korakom, kakor da bi nosil visoke in podkovane škornje. Ko se je vrnil . . .

To pripovedujem, kakor so pisali časopisi. Kar se je nadalje godilo, od tistega trenutka, ko se je vrnil Pavel v izbo, so popisovali tako in drugače, nekateri bolj krvavo, drugi bolj sentimentalno; tudi sodišče ni vsega do kraja dognalo. Po mojih mislih je bilo tako:

Pavel je stal na pragu in je držal v roki svetel, še čisto nov samokres. Njemu natanko nasproti, v polni svetlobi svetiljke, je sedel študent na zofi; život je imel upognjen, roke je bil položil na kolena, strmel je v Pavla z velikimi očmi in se ni ganil. Marta je stala ob oknu, v mraku.

Počasi je Pavel vzdignil samokres, prav tako počasi se je prijel študent za suknjič in srajco, da bi si razgalil prsi. Na trepetajočih ustnih mu je bila beseda, ali sapé ni bilo iz grla. Ko je ugledal Pavel razgaljene prsi študenta, je z malomarno kretnjo zalučil samokres na tla, da se je zakotalil pod mizo. Nato je z umerjenim korakom stopil k študentu, visoko je vzdignil desnico ter je udaril v prebledeli obraz s toliko silo, da se je študent zvrnil na tla. Marta je vzkriknila; počasi, s sklonjeno glavo je šel Pavel iz izbe ter je tiho zaprl duri za seboj.

Komaj je to storil, še za kljuko je držal, ko je počil strel. Planil je v izbo, od vseh strani so prihitali sosede.

„Kaj? . . . Kaj? . . . Kdo?“ je jecjal Pavel.

„Ti! Ti sam!“ je kričala Marta in ga je udarila v lice z belo pestjo.

„Ne jaz, ne jaz, ljudje božji!“ je trepetal Pavel ter se je bled in prepal oziral po sovražnih obrazih.

„Ti sam!“ je kričala Marta in ga je udarila vdrugeč v lice.

„Jaz sam!“ je odgovoril Pavel ter je povetil glavo. —

Še tisto noč so zaprli Pavla Ružičko, mizarja. Šel je radovoljen in ni izpregovoril besede. Ko so ga vprašali, kdo da je ubijalec, je odgovoril na kratko: „Jaz sam!“ Na vsa druga vprašanja je molčal, tudi ni maral povedati, zakaj in kako da je storil hudo-delstvo. Žena ga je obdolžila in obdolžili so ga vsi, ki so stali v izbi tisti večer.

Tako je bilo vse do zadnjega dne pred poglavitno obravnavo. Tisti zadnji dan pa se je žena premislila in je povedala vse drugače nego prej: da je namreč njen mož udaril študenta v obraz ter stopil iz izbe; nato pa da je študent pokleknil, molče in kakor v omotici zgrabil samokres, ki je ležal tik ob njegovem kolenu, ter se ustrelil v razgaljene prsi.

„Čemu?“ so vpraševali sodniki, porotniki, žurnalisti in rado-vedneži.

„Čemu?“ je vprašal sodnik gospo Marto samo.

Takrat je Marta skrila obraz v dlani, vzkriknila je in zajokala.

„Zato ker je bil nedolžen, ker sva bila obadva nedolžna!“

Razumeli niso ne sodniki, ne porotniki, ne žurnalisti. Ko je v zadnjem hipu pred razsodbo zagovornik Pavla rotil, da naj razodene svetu svojo nedolžnost, je Pavel molčal. Porotniki, pravični sodniki, so ga oprostili; nikogar ni pogledal, tudi zahvalil se ni nikomur.

Še tisti dan je šel in nihče več ga ni videl. Gospa Marta si je najela drugo stanovanje ter je tam v elegantnem salonu sprejemala svoje mlade občudovalce in prijatelje. —

Na Dunaju so kmalu pozabili na to dramo; preveč se jih vrši dan za dnem in teden za tednom. Jaz pa sem se mnogokdaj spominjal nanjo, Bog vedi zakaj. Zdi se mi, da bi bila v vsakem oziru primeren motiv za globoko in zanimivo novelo.

Konopnicka in njen epos „Pan Balcer v Brazylii“.

Za „Ljublj. Zvon“ napisal **Tad. Stan. Grabowski**. — Iz poljskega rokopisa poslovenil **Vojeslav Molè**.

(Konec.)

rugi spev: „V izseljeniškem domu“ je med vsemi najbolj razvlečen in kaotičen. — Izseljenci so slednjič dospeli v obljubljeni deželo, toda že pri prvem koraku jih sreča bolešno razočaranje, zakaj namesto „kardinala z angleško kraljico“ — kakor so se nadejali — so jih pozdravile vrste vojakov, kratko častniško povelje: „Marš!“ in grozeče bliskanje bajonetov.

Kakor čredo so gnali potnike. Kam in pokaj? — nihče ne ve. Gredo z upanjem v srcu, celo takrat jih ne mine nada, ko srečajo na cesti gručo poljskih žena in otrok, obupno se jokajočih za možmi in očeti, ubitimi v rudniku.

Slednjič se ustavijo v izseljeniškem domu, a tam jih pozdravi kruta žolta mrzlica in neizprosna smrt. Čakajo nadaljnjih povelj komisije, ki še vedno ni prišla k njim, medtem pa redči njih vrste strašna bolezen.

Med žalostne prizore so samo od časa do časa vpletene slike trenutne radosti in obupnega veselja, v katerih nas seznani poetka s celo vrsto značilnih narodnih tipov. Pri vsem tem pa je posrednik in vodnik vedno le Balcer.

Bridka usoda pa tudi njemu ni prizanesla. Težko ga je udarila, ko mu je nepovratno vzela ljubljeno Jelenko, s katero se je bil spoznal na potovanju in jo srčno vzljubil. Epidemija je pobrala tudi druge: starega napoleonskega vojaka Prokurata, pridnega hlapca Martina Tatarja in mnogo mladih in starih, dekleta in žene, starce in deco.

Slednjič pa je prišla komisija, da razdeli zemljo med izseljence in jim odloči delo. Ni bilo sloge; slovanska prepirljivost in brezciljno modrovanje je utrudilo potrpežljivost komisije; ker je bilo vse drugo brezuspešno, je razdelila celo družbo na dve gruči: silnejše za sekanje gozdov in šibkejša za nasade kave.

Spev je prepleten z mnogimi epizodami. Poetka pripoveduje o prepirih med Mazuri, o Šalavinem lovu na divjačino, o srečanju z rdečekožci; strašne so slike trpljenja in smrti ob kugi, pretresljiv je prizor „Pinčukove vrnitve po smrti“, ki bi ga bili kmalu živega pokopali; polni humorja so ženski prepiri, karakteristični so prizori med pogajanjem s komisijo. —

Medtem pa nam izgine del družbe izpred oči.

Sledimo Balcerjevemu oddelku, odločenemu za delo v pušči, ki je naslov tretjemu spevu. — Divna je njegova vstopna slika; v globini pa čaka nova, nič manj strašna nesreča in smrt v boju s naravo. Slabo se godi izseljencem. Lotijo se dela z vso odločnostjo in vsemi silami, do katerih se lahko povzpne samo kmet, ki vidi sredi drevesne goščave rodovitno grudo in se nadeja, da mu obrodi nekoč težkoklase plodove. Toda pušča je zakleta. Debla so trda kakor kamen; in le nadčloveška moč bi jih mogla podreti. Tedaj se loti kmetovega srca srd in obup; kar je imel sil v sebi, jih je žrtvoval, a kdaj bo konec sisifovemu delu?

Temu pa se še pridružuje nebroj škodovalcev v človeški in živalski podobi, ptičev in kač, gadov in rastlin; zdi se, kakor da so se vsi ti s samim peklom zarotili zoper izseljence; in neznosno podekvatorno podnebje, strašni viharji in burje, deževje in povodnji: vse to se spaja v mogočno sliko kmečke nesreče, ki je uničila vse sile in dovolila tem ljudem edino to, da so si smeli daljšati življenje samo s koruznim kruhom. —

Nič ni torej čudnega, da niso imeli vsi dovolj duševne sile in vere v bodočnost. Prvi se je obesil v obupu, drugi je padel zadet od zastrupljene indijanske pšice, ostalim pa sta upadla duh in vera in čimdalje bolj se je začenjala umirajoča misel povračati k nedavni prošlosti in se je dvigala na krilih hrepenenja v domače strani. —

Izseljenčevo serce je prehajalo iz obupa v resignacijo, iz resignacije v topo pozabljenje v lastni boleti, iz njega pa zopet v tihe spomine o preteklosti, v mameče hrepenenje; in tedaj je privrela iz njega nova misel, tako preprosta in naravna kakor jutranje solnce, a tako nova in radostna za te izmučene duše, da se je zdela v prvem hipu nekaj nedosežnega, blaznega, nadčloveškega. Ta misel je bila — vrnitev! — domovina! — vrnitev za vsako ceno, četudi samo za oni hip, da tam umro! . . .

To misel je prispešila komisija sama; ko se je namreč z ogromnim naporom slednjič le posrečilo, da so iztrebili del pušče,

je komisija izrekla, da smejo sejati na tem svetu edino le — koruzo in fižol. —

Torej ne zlatega žita, ne srebrne pšenice, o kateri so sanjali cele mesece in ki naj bi jim bila budila spomine na domače strani! Ta navidezna malenkost, tako subtilno oprta na psihologijo poljskega kmeta, je malodane odločila o usodi Balcerjeve družbe.

Opomini in ukazi komisije zbude nasilno akcijo. Kmetje se hočejo vreči na uradnike in se maščevati nad njimi za vse svoje trpljenje, brani jih edini Balcer. A tudi njemu se je nabralo preveč bridkosti v srcu in tudi on se ne more popolnoma premagovati. V potoku silnih, navdihnjenih besedi izpove vso boleost izseljencev, vse nesreče in trnjeve poti poljske družbe, ki so jo zapeljali in ogoljufali podli izkoriščevalci. S to pretresljivo tožbo je olajšal trpljenje lastnega srca in svojih bratov. Zabranil pa je napad množice, ki bi se bil lahko izpremenil v krvavo klanje, a se je končal samo s komičnim napadom „babje pehote“ in nič manj s komičnim begom „švabskih hlačarjev“.

Zrno, ki ga je pa vrgel tihi Dudek v srce družbe, je hitro poglalo kal. Odločitev je bila neizpremenljiva in sveta: v domovino! „Jutri odidemo pod noč . . .“

„Na povratku“ (IV. spev). Mukam pa ni bilo še konca. Da, prišle so nove in velike, morda še večje od prejšnjih, ker niso bile prve in so padale na oslabljene duše in telesa.

Ta spev je obenem s tretjim najlepši del epopeje, ne samo s svojim predivnim lirizmom, ki ga je tudi drugod vse polno, ampak s svojo tragično, v dno duše segajočo silo, s svojimi veličastnimi, ogromnimi slikami.

Družba hiti na slepo srečo, ne vedoč za pot in cilj svojemu novemu potovanju. Samo na vzhod hiti kakor žerjavi, — k morju. Skozi gozdove in pustinje vede blodna pot, kakor da hoče kaznovati izseljence z novim trpljenjem, kakor da hoče kaznovati one, ki so bili zapustili rodno zemljo iz pohlepa po zlatu in ne iz potrebe.

Kakor muhe padajo po poti samega glada in utrujenosti. Tretji dan pozdravljajo radostno široko poljano sredi gozda v nadi, da so blizu človeških stanovanj, uzrejo celo barake, a ko se približajo, vidijo v njih bele kosti, nepokopane mrličke — ogrado smrti...

Slednjič so se prerili skozi lesove, začele pa so se brezmejne stepe, brez cest, polne skrivnostnih nevarnosti. Do pasu in vratu tonejo v travi, sedaj sredi strašne tišine, sedaj zopet sredi daljnega šuma, peketajočega kakor razjarjene črede bivolov ali podivjanih

konj. Opisi teh step so mojstrski, a požar njih trsnih lesov, poln groze in plastike, je eden onih številnih primerov, koliko zmore mogočna pesniška fantazija pri slikanju nikdar ne uzrtih podob. Balcerjeva pripovedovanja o stepi in lov Indijancev na bivole, srečanje s poljsko siroto, ki so jo bili nekdanj ugrabili divjaki, dopolnjujejo ta lepi del speva.

Naenkrat so se začele grmaditi na obzorju nebotične gore. V prvem hipu se je lotil vse družbe obup. Izginila je nada, ki je bila gonila izseljence čez morje pušč in step. Popolnoma je upadel duh „narodu“, ko so začeli umirati celo najvztrajnejši med družbo. Navpične divje skale in pečine so se zdele neprestopne. Tedaj so legli izseljenci na trato sredi skal, pripravljeni, da tu počakajo smrti in poginejo na mestu. Naenkrat pa je hotelo materino srce počiti same strašne boleti pri misli, da umre gladu najdražje dete nedolžno. In najmlajša med materami, Marihna Dudkova, je vstala ter začela bežati dalje z nadčloveško močjo. In kakor da jo je očarala sugestija, se je dvignila družba in ji sledila.

Diven je bil res ta nagon materinega srca. Zakaj komaj so pohiteli par streljajev, in že so se odprle nepredorne skale, a sredi njih ožine je tekla reka v mogočnem prelomu in hitela proti morju.

Morje! morje! — je buknil radostni krik iz prsi družbe, ravno tako, kakor je iz istih prsi nekoč privrelo klicanje: „Zemlja! zemlja!“

Saj je to morje nosilo nado rešitve, ker jim je nosilo na svojih valovih od nekoč daleč, iz domovine ljubezensko pošumevanje.

Predno pa so prišli do morja, so se srečali z brati s kavnih nasadov.

Tudi tega oddelka ni zadela lepša usoda. Zdesetkovana od solnca, mrzlice, gladu in muk, oguljufana za vse svoje jasne nade, je hitela istotako k morju. In tako se je spojila ta dvojica hrepenenj kakor dva valova, bežeča k sebi, in se razpršila v kriku vzajemnih boleti in tožba in je udarila kakor val ob breg, vpadla v pristanišče in širila strah med tujci, kakor da hoče vse uničiti, biti, žgati in se maščevati za vse svoje hude krivice. — Grozo obupne strasti je pokazala družba že enkrat na poti, ko je naletela na trumo zamorcev, ki so hoteli Dudkovo odvesti s seboj. Ž njimi je bila krvavo bitko, sedaj se je pa vdruživ kakor v nezavestnem navalu vrgla med skladišča in ladje, med kupce, ribiče in mornarje, grozeč celemu mestu s pogubo.

Našla se je pa vendarle sila, ki je zajezila njeno blazno razbrzdanost. Poljski duhovnik Blahota se je s križem v roki pojavil

pred trumo in z materinskim jezikom pomiril razsrjene strasti. In v hipu so upadle roke, oborožene s sekirami in burkljami, vsa družba je padla pred Kristusom na obraz, s solzami so se polnile oči, obup se je združil v ihtenju z radostjo, ker je iznova zavel dih iz domačih strani in je zabrnela v zraku domača beseda.

Mogočen je ta prizor, a še divnejša je izpoved duhovnika Blahote, v kateri dolži samega sebe, da mu je dala rodna zemlja toliko darov, a jo je zapustil, ostavil, izdal. —

— „O zemlja poljska, Tebi spoved to!
 Vasica moja! Rodne zemlje krilo,
 sred praznih koč, sred pustih polj! Nebo
 nad Tabo v žalost se je zagrnilo . . .
 Nikdo ne orje Te, nikdo ne žanje . . .
 O čuj, kot Bog, to spoved in kesanje!“ —

V pristanišču se je truma slednjič ustavila (V. spev), toda kaj, ko ni groša za pot nazaj v domovino. Treba je bilo torej toliko zaslužiti, težko zaslužiti in se lotiti dela, kakršno se je ravno nudilo, večinoma v skladiščih pri nalaganju na ladje.

Tedaj pa se razleže veselo pokanje z biči, hitijo vrste voz in polnijo radostni klici celo mestece. „Krakovska svatba“ se je pripeljala iz bližnje velikopoljske kolonije. Kakor da bi hotela poetka razjasniti mračno ozadje svoje povesti, vpleta to epizodo, polno jasne sreče in radosti. Naši izseljenci se hitro spoznajo z Velikopoljanci, ki skoraj siloma dvignejo brate na vozove in jih povabijo v svojo vas na svatbo. Tu se šele predstavlja ona jasnejša, toda le redkokdaj dosežna stran življenja v Ameriki. Poznanjski rojaki, previdnejši in utrjeni v neprestanem boju s sovragi, so bili srečnejši. Našli so rodovitna polja in lažje delo in so si s svojo ogromno vztrajnostjo in varčnostjo napravili premoženje ter se jim je dobro godilo.

Zato so pa tudi pogostili svoje bedne brate, kolikor so jih le mogli, zato so jim tudi pomagali v nesreči ter jih podprli celo za daljno pot. In kakšna brezmejna sreča polni prsi tem revežem, ko zrejo, kako „reže zemljo“ stari Chrzast, kako stopa pojoč za plugom, — kakor v domovini. Enemu izmed trume, Sekuri, ki je bil onemel vsled težke bolezni, se je sedaj, ko je ugledal zemljo in plug, napolnilo srce s tako radostjo, da je zaplakal, kriknil in naenkrat, kakor da je bila nad njim čudežna sila, — izpregovoril. Takšne

čudeže zna delati nad poljskim narodom premogočna. Zemljamati, nepremagljiva in sveta domovinska ljubezen.

A tudi tu so padale sence, nič manj črne, nič manj bolestne. Ko se vrnejo otroci kolonistov domov, pozdravljajo že iz daljave: „Bom dia poe! — Bom dia mai!“ (Dober dan, oče, — mati!). Pri teh besedah se razsrdi pan Balcer, sope težko same jeze in govori bratom v besedah, polnih svetega razburjenja, verba veritatis in biča ta poganski greh, ki uničuje med deco rodni jezik.

Medtem pa razvija poetka na ozadju pristaniškega življenja pred nami nove, a vedno bogate, življenja, resnice in originalnosti polne slike in epizode. Med najlepše spada pismo Janeza Grude, zadnje predsmrtno slovo, ki ga piše umirajoči izseljenec roditeljem onkraj morja. Koliko presunljive žalosti, koliko srčne občutnosti in neutešnega hrepenenja krije v sebi teh par kitic, to se ne da povedati z besedami; gotovo je v vsej svetovni poeziji le malo tako genljivih in presunljivih strof.

Podobnih silnih epizod in slik je bogat zlasti ta peti spev. Druga je lepša od druge, vsaka sledeča je zgovornejša, globlja po ideji in popolnejša po obliki. V eni teh epizod pripoveduje poetka o brezimnem pijancu po poklicu, Zabudi,¹⁾ najbednejšem med izseljenci, ki se posveti za svoje rojake s tem, da razstreli „ladjo kuge“, blodečo po morju z mrličmi, gnijočimi od kuge. Reši vso družbo, a sam umre junaško smrt, z besedami „Še Poljska ni izgubljena!“ na ustih.

Na drugem mestu slišimo zopet lepo pridigo Blahote, potem pa sledimo boju za neko tuje poljsko dekle, ki jo hoče lastni oče prodati v javno hišo, a jo truma odkupi.

In slednjič čitamo bohotni popis Mazurove smrti in zremo mogočno sliko manifestacije oglarjev, ki dvignejo Mazura, umrlega od glada in prevelikega napora, ter ga nesejo pred seboj kot grožnjo in očitek neusmiljenim pijavkam — kruhodajalcem. Ta prizor je zares pretresljiv in čeravno so mu očitali nekateri plitvi kritiki „strankarsko“ tendenčnost, so mu priznali drugi, globočji ocenjevalci ogromno vrednost. In popolnoma dobro trdi eden med njimi, da je hotela poetka v tem mrliču poljskega izseljenca, ki ga nese kozmopolitična množica bednih sužnjev na svedočbo resnici,

¹⁾ Zabuda je samo radovoljno izbran priimek, ki naj bi zakril poljsko pokolenje in ne delal sramote rojakom in domovini sredi tujih ljudi. Prihaja od rusinskega zabuły = pozabiti. — Zabuda pomenja torej človeka, ki je na vse pozabil in na katerega so vsi pozabili.

„ustvariti simbol žalostnega prvomestništva Poljske v bolestitih človeštva.“¹⁾ To je gotovo res in je tudi logično, če se pomisli na mistični element, h kateremu se Konopnicka zelo nagiblje kot epigonka poljske romantike; seveda je epigonka samo do gotove stopnje.

Idemo?... to je geslo šestemu spevu. Vodeča misel, vsebina in cilj je tej knjigi mrzlično pričakovanje in trepetanje hrepenečih duš v neutešnem koprnjenju zadnje trenutke pred vrnitvijo v domovino. Predivna invokacija rodne zemlje je sinteza tega speva kakor sploh celega Konopnickinega poema.

Zato v tem spevu pravzaprav tudi ni nobenega dejanja. Po letu dni so slednjič zbrali denar, potreben za povratek, končali so svojo blodnjo in muke, ni torej več snovi za daljše dejanje. Opisovati pa povratno pot čez morje ni treba, ko je bila natanko popisana pot v Ameriko. —

Poetka končuje svojo nalogo in načrt podobno, kakor je to storil eden izmed njenih mojstrov, Mickiewicz, v zadnjih knjigah „Gospoda Tadeja“, ko je z jasnimi povestmi, značilnimi epizodami in pogovori končal svoj poem. Med živejšimi prizori je tu samo prepir med družbo, drugi prihod svatbene tovaršije iz poljske kolonije; in edinole slike rojnih množic v pristanišču motijo sicer jasni nastroj celega speva. Vse drugo se spaja s celoto v harmoničen ton; pripovedovanja se menjavajo s posvetovanji in refleksijo poetke same, oziroma Balcerjevo. In tako pripoveduje nedosežni pan Balcer ne brez humorja legendarne narodne povestice o prvenstvu Poljakov pri Bogu, Žuk poučuje iznova o Atlantidi, novi prišleci iz domovine prinašajo vesti iz Poljske, Balcer in cela truma pa se posvetuje, debatuje, govori o potovanju in računi o njegovih stroških.

Ta poslednji motiv pa uvaja nov činitelj za pripovedovanje. To niso samo vesti novih prišlecev iz domovine, ampak to so vesti, nove ne samo po času, ampak nič manj po svoji vsebini. Bolest in radost, bojazen in nada se neprestano prepletajo v njih, poetkino srce pa bije gorko obenem s srcem te bedne trume, ki se boji za usodo svojih bratov v — Helmščizni. —

Helmščizna! To je novo geslo, nov element v zadnjem spevu Konopnickine epopeje, podobno, kakor je narod nov zavesten činitelj v zadnjem spevu „Gospoda Tadeja“.

Ti prišleci so — „podlesni posli“ in so prišli sem, celo za ocean z radostno novico, da bo Helmščizna rešena grožnje, da se

¹⁾ K Bartoszewicz: „Pogadanka literacka“. Głos Narodu. R. 18. Nr. 91.

prisili k pravoslavju, če se zbere vsaj tisoč ljudi, ki se priklase za unijate. Prihiteli so torej celo sem s pozivom, naj se vrnejo v domovino bratje, ki so bili ostavili vsled preganjanja rodno grudo, — da rešijo zemljo, da rešijo brate, da rešijo vero, — da ne bi razbili zvonov na fari, da ne bi bila uničena polja, da ne bi oddali njiv nad Bugom tujcem v roke! . . .

Mrzličen zanos se loti množice. Štejejo družine, pošiljajo vesti po okolici, prodajajo dobiček in imetje, grmadijo vdovin groš in štejejo, štejejo, da bi le prihranili za pot za kolikor mogoče veliko množico. In v pristanišču so zarojile podlesne trume, hiteče na vozovih in peš; en sam radosten krik je sedaj privrel iz src, razplakanih v hrepenenju, ena sama nada je kakor krilat ptič bila ob prsih tisočev, trepetala na razžarjenih ustih, ki so šepetala tako zanosne, tako navdihnjene, presvete pozdrave Zemlji-materi:

„O gremo k Tebi, zemja, mati mila,
na tla pred Tvoje pademo obzorje!
Mi nismo le število — mi smo sila,
mi nismo plug samó, ki njive orje,
mi strela smo, ki Bog jo v svet pošilja,
da gozdom razvali strohnele skorje . . .
Mi nismo prah samó, ki z vetrom leta,
mi smo raména — pol noseča sveta!

. Mi skujemo Ti v kovačiji strele
in zorjemo Ti njive pozabljeni,
da bodo vse vezí Ti odletele,
iz Tebe ogenj buhne pritajeni . . .

* * *

A vendar — kljub vsemu — kljub tem zanosom in plamtečim snom polni čitatelja bojazen in zre vanj nemir s strašnimi očmi. Mi današnji ljudje, ki smo prepojeni s pesimizmom, vidimo povsod nesrečo. Tudi tu nismo pozabili neznatnih besed, ki jih govori podlesen kmet:

„Za parnik smo se davno pobotali,
v delavnici stoji že celi mesec.
Razmaja n res je, a ga vendar vali
še ne požro . . .“

Same varčnosti, da bi zadostovalo za kolikor mogoče veliko število, za ono „polovično karto“, ki jo dobe, če se vkrcajo na tem parniku, so pripravljeni potovati čez morje na razmajani ladji. —

Zaplovejo! — Nam pa zamira dih in boječ nemir vprašuje zaman: Ali priplovejo? ali priplovejo?

Čašo bridkosti so izpraznili do dna, — a vendar morda tudi poginejo, če sledi prokletstvo njih cestam . . . Ne pomorejo jim njih prsi — plugi, ne njih ramen strele. Prepuščeni so usodi valov in sreče. Kakor na valih usode plove ta nesrečni razmajani parnik njih domovine, — kakor nad brezdanjim prepadom visi usoda njih in Poljske! . . .

V Krakovu, junija 1910.

Vojeslav Molè:

Ob Tirenskem morju.

Kot belci s šumečo, razpenjeno grivo
drevijo valovi,
zagrinja s tenčico oblakov se dan.
Z bregov čez daljavo somračno in sivo
zvonijo zvonovi,
preliva se v pesmih, grmi ocean.

Z gorá apeninskih, odeta z meglami
v bregove razliva
strmeča, vsa tajnostna, temna se noč,
vse gaje, vrtove objema z rokami,
vsa žalostna, siva
poljublja jih, tiho jim pesem pojoč.

Kamnita stoji sred zidov razvaline
Najada in sluša
razkošje valovja in žalost noči, —
kot da zablodila iz bajne davnine
v sedanjost je duša
in tiho nad prešlostjo svojo ihti.

Pot v domovino.

Spisal Fr. Albrecht-Rusmir.

vedeli smo na Dunaju v kavarni Beethoven in govorili o prijatelju Dolinšku, ki je pred tednom odšel v domovino. Nikomur ni povedal, od nikogar se ni poslovil. Nam se to ni zdelo čudno: vedno je bil ves tih, samosvoji in nepristopen. Le redkokdaj je zašel v našo družbo, a še takrat je večinoma le molčal, pa naj so si bile naše debate še tako razvnete in zanimive; samo smehljaj se je s čudnim, zagonetnim usmevom, kakor se smehljajo ljudje, ki mislijo svoje lastne misli. Vendar pa smo vedeli, da simpatizira z nami. Motril je včasih naše obraze, žareče od mladosti in navdušenja, z nemimi pogledi je odobral naše drzne misli, smeje ideje, silne načrte . . .

In potem je izpregovoril. Ne samo glas njegov, ki je bil trd in hripav, skoro osoren, a vendar moško zvoneč, — vse je govorilo na njem: geste, črte in poteze v obrazu in oči, ki so plamenele v čudnem sijaju ter pričale, da s strastjo veruje v to, kar pripoveduje. Bil je prepričan idealist, kljub temu, da se sam ni imenoval tako ter se ob vsaki priliki s trpko ironijo norčeval iz mladostnega, nezrelega idealizma.

Mi smo ga zelo radi videli v svoji družbi, ker smo čutili njegovo le redkokdaj izraženo duševno moč — tisto fino inteligenco, ki nikdar ne sili v ospredje in le malokdaj polemizira. Bil je talentiran, zelo razumen fant. —

Tam zunaj se je polagoma storil lep večer. Kandelabri so zažareli po ulici, v izložbenih oknih so zagorele žarnice in ostri, vseprodorni blesk električne luči se je odbijal na pestri množici, ki je valovala, šumela in hitela naprej. Iz množice je vstajala nova množica, vedno novi obrazi, drugi ljudje, nemirni, nagli.

Prišel je marker in zastrl široka okna kavarne.

Obmolknili smo; nekaj težkega in mučnega se je razlilo po naših dušah. Ko smo govorili o prijatelju, ki je odšel v domovino, se nam je hipoma zahotelo z vso silo onih domačih krajev, tistih čudovitih, tajinstvenotih pomladnih večerov tam doli . . . Začutili smo se osamljene, tesnoba ogromnega milijonskega mesta nas je

objela tu sredi tujine. — Pogledali smo si v oči: tiho, koprneče domotožje je gledalo iz njih.

„Lahko njemu,“ je prekinil molk medicinec Košir, „napravil je svoje izpite — na vse strani mu je prosta pot. A moji rigorozi...“ Komaj je zadušil v svojih prsih globok vzdihljaj.

„Da, da . . . “ je pristavil filozof Miklaveč. „Hannibal ante portas.“

In zopet molk, tesnoben, mučen, neprekinjen kakor večnost.

Mi pa smo bili vse premladi takrat, polni kipečega zdravja, preveč močni, da bi se vdajali malodušnosti in sentimentalnosti.

Prekinili smo pogovor, da smo začeli drugega. Kakor bi trenil — in že smo bili v ognju. Z lahko roko smo podirali stare, priznane avtoritete, s tiho ironijo smo jih pošiljali v pokoj, ker so se preživele. Brezobzirno smo obsojali licemerstvo, brezvestnost in samopašnost nekaterih ljudi . . . Kritizirali smo nezdrave razmere v domovini, čutili, da je vsemu temu vzrok pomanjkanje idej, novih idej, in smo bili prepričani, da pričaramo mi novo dobo na domača tla. Gradili smo stavbe, načrte smo kovali, vso domovino smo hoteli preplaviti in vpreči v prekipévajočo silo svojih idej.

Samozavestno smo trkali ob mizo: „Nova generacija!“ In tista vera vase, tisto samoljubje in rahla domišljavost, ki je lastna mladini, je zvenela iz naših besed.

Že smo govorili drug preko drugega, že je hitela debata v brzem smelem tempu. A tu hipoma . . . Začudili smo se in zastrmeli.

Pred nami je stal Dolinšek.

„Kaj . . .?“ — „Kako . . .?“ — „Ali nisi . . .?“ smo izražali svoje presenečenje v nedokončanih stavkih drug preko drugega.

„Prinašam vam pozdrave iz domovine!“ je odgovoril Dolinšek na vse naše klice s trudnim, mirnim glasom, ki je komaj slišno drhtel . . . Preko usten mu je bil razlit otožen, bolesten smehlaj; opotekel se je nekoliko, ko je prisedel.

Zelo je bil bled, ostro in strogo so se črtale poteze v obrazu, oči so mu bile kalne, v mrzličnem sijaju so se svetile. Takí so bolniki.

Nismo izpregovorili. Molče smo čakali, da se nam razkrije v svoji povesti.

Naslonil se je na stol, nagnil glavo nazaj in zaprl oči. Še bolj bled se nam je zdel njegov obraz zdaj, ko je svetila vsa luč nanj.

Močno ga je utrudila vožnja, sem si mislil, a slutil sem na tihem, da tiči za njegovo bolečino tajna, skrita tragedija.

In nato je prišel. Najprej nekaj mrmrajočih besed, ki jih je govoril kakor zase: „Smešno... neumno... malenkostno...“ Potem pa je prišel svojo povest. A čisto nič se ni razvnel, čudno hladen in tuj je bil njegov glas, kakor bi prihajal iz groba. Včasih je obstal, se sklonil pokonci, kakor bi se hotel prepričati, če ga poslušamo. Potem je nadaljeval zopet hlastno, dokler se mu ni umiril glas.

Nasmehnil se je.

„Oprostite, da se nisem poslovil, ko sem odhajal. — Lahko bi mi bili segli v roko, voščili mi srečen pot! A tako zelo se mi je mudilo, tako zelo, veste, da nisem imel niti trenutka časa več... Štiri leta in pol nisem videl domovine. Poznal sem samega sebe, kakor poznam večino naših ljudi, ki so mi podobni. Tako mehka je naša prst tam doli, tako mehka je in voljna . . . Mi pa smo sinovi tiste prsti: tako mehki in voljni smo. Kakor da se je bolečina tisočletnega suženjstva zagrizla v naše duše, poostrila naše čustvo, zlomila samozavest in energijo. Poznal sem ljudi, ki so snovali in gojili titanske načrte, v svojih srcih pa so bili plahi in malodušni: ničesar niso dosegli. Drugi pa so se čutili močne in drzne, a ubile so jih razmere, ubili so jih lastni rojaki. Stari znanci so to: Cankar je stiliziral njih duše . . . In kakor vi ne marate teh ljudi, tako jih tudi jaz že od nekdaj nisem maral. Gnusijo se mi morda zato, ker sem jim bil podoben in sem izdavna slutil svojo pot . . . Zato pa, vidite, nisem obiskaval domovine. Hotel sem, da se razlije tujina čez mojo dušo, da me vsega preobrazi in preosnuje v krepkega, drznega moža. Ne tujec, močan sem želel postati: da bi stal, dozorel v bolečini in trpljenju, neplah in neboječ; da bi z močno roko kazal pot; da bi iz svojega lastnega poguma vlival drugim pogum; — svoboden mož s širokim obzorjem v nesvobodni, ozki domovini! To sem želel in hočem od tujine!“ —

Za hip je utihnil, prijel kozarec in ga izpil na dušek; v očeh se mu je zaiskrilo.

„Štiri leta in pol nisem videl domovine. Letos pa sem hodil po Ringu, ko so zeleneli mladi kostanji in so se razdišali nasadi. Hodil sem tam in sem s toliko silo začutil pomlad kakor še nikoli. Duh domačega ozračja sem začutil, duh razoranih njiv, zelenečih travnikov. Oh, saj poznate moje rodno mesto! To mirno in tiho, selu podobno mestoce, čisto skrito pod gorami in gozdi. Planine v ozadju, na desni, na levi gozdovi, v ospredju široka odprta ravan . . . To je moje rodno mesto, ki me je tu sredi tujine poklicalo, in tisti hip sem začutil vso neskončno ljubezen, ki je nezavedno spala v

mojem srcu in čakala odziva. Še kot gimnazijec — takrat sem bil silen, nepoboljšljiv sanjač — sem obožaval svoj rodni kraj. A to je bilo nemo malikovanje, ni bilo tistega razumevanja, ki plete molčeče pogovore med dušo narave in človeško dušo, tistega razumevanja, pravim, ki tvori vso ljubezen. To sem dobil šele zdaj, daleč, daleč proč od domovine . . .

Najprej je prišlo kakor lepa, neverjetna sanja. Vse sem videl: kako lega mrak čez polje — čez Drnovó in se vije kakor dim v vijugastih krivuljah počasi, počasi ter se polagoma zgoščava, kakor stkan iz tisočerih finih niti. V vetru šumi gozd, zeleni valovi gredo preko mladega, brstečega polja, krvaveča dalj se gubi v neskončnosti. Karavanke molče na severu v svojem prastarem veličastvu, odete v zarje purpurni plašč. — Tudi godbo sem začul. Godbo, kakor je ni slajše na svetu: ubranost domačih zvonov! Vse se mi je stopilo v barve in harmonijo pred očmi, daleč blodečimi . . . In nisem vedel, da hodim po Ringu, da zro name sive palače s svojim tujim, strogim krasom, s svojo hladno aristokracijo.

Povem vam po pravici: vseokrog sem zopet začul domačo govorico, kakor tisto nepozabno noč, ko sem prvič prišel na Dunaj in mi je sredi vesele, šumeče družbe srce kričalo po domu, ko se mi je vse zbledlo — tujina z domovino ter sem zrl čudne fantazije skozi solze svojih oči. —

In še tisto noč sem sedel na vlak.“

Spet je postal za trenotek. Naslonjen na rob stola, nas je motril skozi polzaprte trepalnice vse po vrsti. Mi pa smo molčali v tesnobni tišini. Zdelo se je, kakor da so nam zledenele besede v grlu.

„Vem, da se čudite v svojih srcih! Morda celo ne verujete. Jaz pa vam povem odkrito, kakor vas gledam zdajle iz oči v oči: to je bil edini vzrok — to neodoljivo, v hipu porojeno kopnenje. Povem vam še to: če bi bil magari tik pred izpitom in bi začutil v sebi ta ukaz trenotka, ki je tolik, da se ne da izraziti z besedami, pa bi pustil vse in bi mu sledil.

Vem tudi, da me marsikdo izmed vas ošteva na tihem kot malenkostnega človeka. Ali prosim vas: kaj je pravzaprav vse naše življenje? Tisoč malenkosti! In — ali niso vsi naši sklepi in ukrepi, vse naše dejanje in nedejanje izvečine — malenkosti? Vse tisto „daljše, resno premišljanje“ dobi veljavo šele takrat, ko ga potrdi trenotek — izvoljen trenotek jasnosti in energije — s svojim neizbrisnim pečatom.

Gotovo ste že večkrat opazovali v sebi proces, kako se poraja v vas kako važno delo, kak sklep, ki je morda neskončne važnosti za vaše življenje. Ali se ni porodil iz trenutka, v kratki sekundi morda — nepričakovano, nenadoma? Začutili ste izprva v svoji duši, nejasno in nerazločno, a že isti hip je planila ideja v možgane, oplo-dila vse celice, preobrazila se in preosnovala, da ste začutili jasno in razločno: Tako in nič drugače!

Jaz sem začutil v dnu svojega srca, vzbrstelo je koprnjenje in se še v istem trenutku bujno razcvело v to žalnobilno, opojno-dišče rožo — domotožje, In polagoma je bilo več nego domotožje; bilo je kot sila in ukaz: moral sem se pokoriti! In ko sem sedel na vlaku, mi je bilo vse dobro in mirno in lahko v duši: vedel sem, da sem storil najboljšo, kar sem mogel storiti . . .

Trezno in razumno sem premislil vse še enkrat; žejna moja duša pa je že pozdravljala nasproti ljubezen daleke zemlje, ki je ležala tam doli, zagrebena v črno noč. Vsa tesnoba je izginila — ona tesnoba, ki mi je vedno iznova z vso svojo neznosno težo legala na dušo, kadar sem blodil samotni po ozki velikomestni ulici ob začrnelih, mračnih hišah . . . Objela me je tista lahna prostost, ki daje človeški duši peroti za sijajen, razigran razmah, tista prostost, ki diha spomladi iz sveže prsti, iz prerojene, osvobojene prirode.

Zadovoljnost sem začutil v srcu in glavi: zadovoljnost, to je ubranost čuvstev in misli.

Tako me je prevzela ta razkošna, mladostna razigranost, da nisem niti malo pomislil na vseh onih dvanajst dolgih ur, ki so ležale pred mano puste, prazne, brezplodne . . . Kakor svetla, solnčna veranda se mi je zdel umazani, zadehli kupé in moj debeluhasti sopotnik se mi je hipoma videl najinteresantnejša, najmarkantnejša osebnost; ž njim sem takoj začel duhovito konverzacijo in sem z nadvse duhovitimi aforizmi prepletal imenitni pogovor o vremenu.

Mož je opazil moj tuji akcent. In z dobrodušno, prirojeno radovednostjo me je jel izpraševati po mojem domu. Jaz pa sem postal hudomušen in razposajen. Spomnil sem se vas, drugovi moji, moji preljubi Poljanci! Kakor se vaša Poljanska dolina odlikuje po svoji zemski krasoti, tako in še bolj se odlikujete vi po svoji — laži, tisti krasni, skoro brezzmiselni, polnezavedni laži, ki jo rodi trenotek razigrane, židane volje . . .

S skrivnostno gesto in šepetajočim glasom sem razodel svojemu debelemu sopotniku, da sem Amerikanec, da „študiram“ Avstrijo. Namigaval sem mu o vojski, ki preti, ki bo izbruhnila skoro gotovo

nenadoma, čez noč; vse je že pripravljeno, na tihem — med diplomati . . .

Mož me je gledal izprva postrani, nezaupljivo, s polskrito bojaznijo; potem pa se je čudil, čudil, oči so se mu širile, širile.

In v začudenju je zaspal svoj blaženi sen.

Meni pa je bilo lahko, tako neizrazno lahko! Zažvižgal sem si pesem:

„Po Koroškem, po Kranjskem
že ajda zori,
moja dekle jo žanje,
ki jo srček boli . . .

Potem pa sem legel na klop in se skozi rosno okno zazrl v noč. V nervozni naglici so bežale mimo hiše, njive, gozdovi . . .

Ob okna je pritiskal dim, med dimom pa so se mešale rdeče iskre, ki so žarele in ugasovale. Na vzhodu je vstajal dan.

Zaprl sem oči.

Kadar ležim sam z zaprtimi očmi, takrat se ne morem ubraniti mislim in sanjam. Vse se zmeša in zlije pred mano v eno samo celoto: sedanjost z bodočnostjo in preteklostjo, resničnost s fantazijami.

Čudno slast čutim včasi, da grebem po svoji notranjosti. Da skušam definirati najrazličnejša, najsubtilnejša čuvstva, da iščem vzrokov in nagibov. Psihologijo ljubim. Poznal bi rad ves svet, vse ljudi v njih najtajnejših tajnah. Nekaj mističnega leži v študiranju duše, in ker sem po svoji naravi zelo nagnjen k sanjarjenju, ljubim mistiko.

Zato med vsemi vedami najbolj občudujem psihologijo. Kajti vse mogoče stvari proučujemo, v vse zatapljamo svoj duh, uganko in skrivnosti vesoljstva razrešujemo, a tega, kar nam je najbližje — samih sebe ne poznamo in ne razumemo često. A kljub temu je v nas še toliko prazne ošabnosti, domišljavega ponosa, da pravimo in se delamo, kakor bi umeli druge! Ker pa je eden izmed mojih življenskih smotrov, smoter idealistov pač — in pri tem je zardel in se rahlo nasmehnil in ta smehljaj je bil grenak, ki smo ga umeli — boj laži in neresnici do skrajnosti, hočem pred vsem natančno in globoko proučiti samega sebe in se korigirati, odstraniti vse laži iz samega sebe.

Človeka, svojega bližnjega, hočem spoznati. Hočem ga zasovražiti z resničnim, utemeljenim sovraštvom, hočem ga vzljubiti s ponosno samozavestjo, da sem — človek!

Radoveden sem, kaj bo večje: ali sovražstvo ali ljubezen; silno sem radoveden. Vse to je pred mano, ljubezen ali sovražstvo. Srede ni. Česar ne ljubim, sovražim. Česar pa niti ne sovražim — to ne eksistira zame. Grem mimo kakor preko tistih ljudi, ki občuje ž njimi samo telo, duša pa jim je tuja in jih ne pozna.

Tako je torej vse to pred mano nerešeno, kakor prazna pola papirja, skrivnostno in mameče kakor sfiga.

In zato ljubim psihologijo, razodetje o duši, o človeku, o samem sebi. Zato čutim vedno in vedno v sebi tisto ognjeno strast, ki je tako pristno slovanska in tako zelo značilna za inteligenco današnjega stoletja, zatapljati se vase, zdvajati o vsem in o samem sebi. Ta uničujoči skepticizem s svojo razdiralno silo je tipičen znak in obenem prokletstvo moderne dobe. Žal mi je, da sem sin te dobe, človek, ki išče zastoj ravnoesja.

Idealist sem, ki dvomi in ob vsaki pritiki zgiba z rameni; skeptik sem, ki zre poln zaupanja v daljno bodočnost. In takih ljudi je mnogo. —

Samo ena stvar je bila v meni neoporečna, trdna in jasna, kakor zvezda nepremičnica na nebu; ni je oskrnil in umazal dvom; moje vere v žensko ljubezen. — —

Postal je, kakor da ga je nenadoma nekaj vsega preplašilo. Dvoje škrlatnih prog mu je planilo na lici; čelo se mu je orosilo; oči so zrle prazne in tope kakor oči mrliča . . . In roka, ki mu je počivala poprej mirna na mizi, je začela drgetati sama od sebe; po vsem telesu se je tresel. Mi pa smo zrlí vanj v napeti pozornosti in nevidne roke so nas tiščale za grlo.

Čez trenotek je nadaljeval in njegov glas je bil mrtev.

„Čuvstveni ljudje potrebujemo vere kakor bolnik zdravila. Jaz, ki sem izgubil vse drugo, sem ohranil to edino vero v žensko. Ne v vse! V žensko sem veroval, v tisto eno samo, ki je polnila vso mojo dušo, vse moje čutje, moj slednji izraz; v tisto, ki sem pogledal nanjo med tisočerimi in sem si jo izbral v ljubezni in spoštovanju. — Zaljubljen sem bil . . . ah, kako neskončno banalno, kako nesramno poulično zveni to! Ne, za to moje čuvstvo ni izraza, ni besede! Duša z vsemi svojimi milijon niansami se je prelila v dušo, se prerodila v njej, zaživela svoje drugo življenje, ki je smoter samemu sebi; ta ljubezen je izpopolnjevala mene samega.

Kitja ji je bilo ime; njeno telo linija in harmonija; njeni lasje, ti bronastosvetli, zamolkložametni lasje, njene oči, te sive oči so bile pesem, pesem južne noči, pesem mladih, vročestrastnih razkošij.

Obraz pa je imela kakor ženske, ki nenavadno mnogo mislijo in globoko čutijo: podolgovat, z inteligentnimi potezami, s plemenitim čelom, izrazitim nosom in bleščeče-bled, kakor kararski marmor v svojem aristokratskem sijaju . . .

Vzljubil sem jo že davno. Predno pa sem odhajal na Dunaj, sva razkrila drug drugemu svoja mlada, nedolžna koprnjenja. In poslej sta govorili najini srci redno vsak teden, neprenehoma vsa ta leta, ko sem blodil okoli po svetu.

Kitja je pisala krasno. Ženske so splošno izborne psihologinje, a kakor me je umela ona, tako me ne bo nikoli nobena ženska več!

V njo sem veroval, v njo edino! Moja ljubezen, ki je imela spočetka zelo študentovski značaj, vsa nesigurna in precej plitka, je zadobila tekom teh dolgih, napornih let globokejši, realnejši pomen: postala je vera mojih never; postala je zrak, ki ga diham; solnce, ki me greje; postala mi je vse tisto, česar nimam sam; smoter in namen življenja mi je postala ta krasna ljubezen.

Nikoli nisem pomislil, da bi se kdaj končalo vse to. Ali je mogoče, da bi kar hipoma zmanjkalo zraka, ki me obdaja in napolnjuje vsak najmanjši atom v prostoru? Ali je mogoče, da bi kar hipoma ugasnilo solnce, da bi se mahoma razodelo vse moje življenje kot prazen fantom, viseč v brezizraznih oblakih? -- —

Na trdi leseni klopi v dolgočasnem kupeju sem ležal in mlado, sveže jutro je lilo svojo luč na njeno fotografijo, ki sem jo držal v roki pred sabo . . . V lepi misli sem mislil nanjo.

Ljudje so prihajali in odhajali. Moj sopotnik je izstopil že pred Gradcem nekje; poslovila sva se hladno.

Nisem videl krajev, ki so bežali mimo, kajti v meni je bila vse ena misel, misel nanjo, nanjo . . . Kakšno bo pač svidenje po tolikih letih? Dva dozorela človeka si bosta stala nasproti in si brez zardevanja pogledala v oči.

Tako mi je pisala pred kratkim:

„Kadar prideš, dragi moj, Te bom sprejela v oni obleki kot takrat, ko si odhajal; v oni beli, veš, z lilastimi pentljami in rožnatim pasom; madežasta je od tistih solza, prelilih pri najinem grenkem slovesu; tudi tesna in kratka mi je postala seveda. In belo rožo si bom dela v lase . . . To imaš rad.“ —

Ah, bele rože v njenih temnih laseh! In kratko, belo krilce kakor takrat . . . davno, davno! Kaj je pač postalo iz onega otročjega, srčkanega dekletca, ki mi je zadnjo noč pred mojim odhodom tako grenko ihtelo v naročju, vse zardelo od solz in sramu? Velika

dama je zdaj. Njena fotografija iz zadnjih časov mi kaže vse tiste drage, znane poteze, ki so se razcvele v teku let in dozorele.

Oh, in tudi najina ljubezen je dozorela v teku let! — —

Nimam navade delati načrte, ker vem, da je življenje velik tiran; le premnogokrat si samo piše svoje ukaze; zaman vsa volja, upor in kljubovanje. V razpoloženju pa, kakor sem bil sedaj, sem moral gledati v bodočnost.

Poznam vaše ideje, prijatelji, in jih odobravam; ljubim vašo voljo, vaš upor in samozavest; ljubim tisto najnižje, neizobraženo ljudstvo, čeprav morda ni vredno ljubezni; rojake ljubim, četudi mi je včasih težko, da jih ljubim . . .

Vaši nazori so v meni kakor v vas! In tudi vi ste idealisti — drugačni morda, realnejši, a vendar ste idealisti, kakor je idealist vsak mlad človek, ki ne pozna ali noče poznati življenja. Vi ga mogoče ne poznate ali nočete poznati, jaz pa ne morem poznati tega življenja, ki je tako malenkostno-smešno včasih in brezbarvno, a potlej zopet neskončno veličastno v svojem krutem, ogromnem tiranstvu: ne morem, ker se mu upira vsa moja narava.

A v meni je bila ljubezen, velika ljubezen brez besed! Vse sem zidal na to svojo sijajno ljubezen: svojo bodočnost, načrte svoje, svojo moč in voljo.

In ko sem začul v vagonu prvo domačo besedo, ko je planila lokomotiva na našo zemljo, se nisem razplakal v žalni jeremijadi.

Stopil sem k oknu in ga odprl, da se je ulila poldanska luč na vse strani. Razprostrl sem svoje roke, da so zaječale kosti in se napele mišice: „V znamenju dela in volje in moči in življenja te pozdravljam, domovina!“

In čez mlade, brsteče setve in travnike, čez zeleneče gozdove je plulo življenje . . .

Predno je zatonilo solnce v purpurno morje večerne zarje, je obstal vlak v prestolici Ljubljani. Z enim skokom sem stal na peronu, oddal svoje stvari v garderobi ter se z lahkim korakom napotil po mestu, da se mi napije duša teh dragih, znanih krajev po tolikih, tolikih letih. Občutil sem sicer neprijetni razloček velikomestnega prometa in ljubljanske provincijalnosti, a v meni je bila sama ljubezen, sama tiha ljubezen radostnega svidenja. Hitel sem okoli, nervozen in nagel, in vsa moja čustva so prekipela v pričakovanju.

Proti večeru sem sedel na malo lokalno železnico, ki je vozila v moj rodni kraj. Z nekim prav posebnim veseljem sem opazoval skozi okno ta šibka kolesca, male, primitivne vozove in zastarelo

konstrukcijo lokomotive. Že po tem bi spoznal, da sem doma, sem pomislil.

Toda vlak se nikakor ni maral premakniti in postajal sem že nestrpen. No, naposled je le šlo počasi, prav počasi . . .

„Eh, komodni smo!“ se je oglasil star obrit kmet, ki mi je sedel nasproti.

„Počasi se daleč pride,“ je potrdil drugi pametno in oba sta se zasmejala.

Jaz pa sem se potisnil prav v kot, čisto v mrak, in sem v tihi radosti gledal skozi okno prelepi pomladanski večer in ničesar drugega nisem občutil kot tisto neizrazno slast svidenja z domačo zemljo. Ah, kako je valovalo vse v meni, kako so prekipevala čuvstva!

Nedelja je bila, ljudje so se vračali od večernic. Z nekako otroško naivnostjo in svetim spoštovanjem so opazovali ta mali, zastareli vlak, nekateri so celo pozdravljali z robci . . . bogve čemu? In čez polja se je razstirala koprena tihega večera in Karavanke so temnele. Sneg je še bleščal na njih, tako srebrnobel kakor telo mladenke.

Zavil sem se tesneje v svojo pelerino in z zaprtimi očmi sem se spomnil svojih sanj na Ringu. Kako je krasno in čudno to življenje, sem pomislil. Še sinoči je bilo vse le sanja, danes pa se že vozim tod in vse je čista, istinita resnica. Lepo je živeti in lahko, če se človeku uresniči sen. Meni se je uresničilo vse . . . Kako lep je svet, kako lepo je življenje, ljudje so dobri, laži ni! —

Trenotek veselja in velika ljubezen napravita iz človeka otroka. Zdaj vem, kako bedast otrok sem bil. Taka lapalija — kaj pa je to! In jaz bi se bil povrh vsega še kmalu razjokal samo zato, ker je vlak vozil tako počasi in je bila vsakih pet minut postaja.

In zopet smo obstali. Spomnil sem se, da smo v to malo selo prirejali večkrat izlete iz domačega mesta. Radoveden sem se oziral okoli, bom li morda opazil kakega svojega znanca.

Tu je z glasnim smehom in hrupom vdrla razposajena družba v naš prazni kupe. Iz mraka in izza pelerine sem motril obraze. Najprej je prišel mlad, razposajen tant s pouličnim obrazom, ki je očitno pripovedoval sila zanimivo epizodo, kajti vsa družba se je smejala z bučnim krohotom. Za njim so si poiskali svojih prostorov drugi — nekaj dam in gospodov, a nikogar nisem mogel spoznati.

Družba se je venomer kriče smejala, mladi fant pa je vpil neprenehoma: „Kje pa je Šimenc, kje pa je Šimenc? Ali je obležal v jarku?“

Umolknil je, ko so se odprla vrata in je ob roki svoje suhe, starikave žene, ki ga je neprenehoma suvala semintja, opotekaje vstopil moj stari znanec davkar Šimenc.

Meni je postalo mučno in neznosno. Neprijetni, zoprni duh alkohola je mahoma napolnil ves kupe. Gledal sem te pijane ljudi v njih razbrzdani volji in še bolj zoprno mi je bilo: vsa bela, čista čuvstva moja je umazal in oskrunil ta prizor. Ali ne pravi Cankar nekje, da je videl ob polnočni uri v zakajeni beznici zbrano vso domovino? Ta neprijetni vtisk je prevzel tudi mene in zagnusilo se mi je, ko sem videl, kako je davkarica pahnila svojega pijanega moža v kot, mu potisnila klobuk na čelo, da je zadremal, sama pa je prisledla k mlademu fantu, s katerim je začela takoj na prav nesramen način koketirati.

Samo naprej, naprej — kolikor mogoče hitro naprej, sem si zaželel iz dna srca.

Tik pred odhodom pa so se še enkrat odprla vrata in v naš oddelek je planila mlada, belo oblečena dama, vsa zasopljena in rdeča. Bela roža je ležala uvela v njenih krasnih temnih laseh, z robcem si je hladila razpaljena lica. Takoj za njo je vstopil njen spremljevalec, postaren človek, globoko sopel in si brisal svojo potno plešo.

„Za božjo voljo, kako sva hitela... Kmalu bi bila zamudila,“ je govorila dama in se oddihala. „In tega ste krivi samo vi, vi, da, vi, doktorček!“ se je obrnila k spremljevalcu z ljubeznivim nasmehom.

„Ne sodite me prestrogo, golobičica,“ se je opravičeval doktor. „Pomislite samo, kako divno bi bilo peš hoditi v mesto zdajle v tej čarobni mesečini. Morda bi celo vile zaplesale sredi polja kje, o, in vi bi lahko konkurirali ž njimi.“ In zasmejal se je s surovim, glasnim smehom svojemu neokusnemu dovtipu in vsa družba mu je odgovarjala.

Sedla sta tesno drug k drugemu, jaz pa sem ju motril z napeto pozornostjo. Toda zaman sem se trudil, da bi mogel spoznati to damo, ki se mi je dozdeval njen simpatični, zvonki glas tako znan, da sem se zdrznil, ko sem ga začul. Njen obraz je bil zasenčen v polmraku slabo razsvetljenega kupeja, da nisem mogel razmotriti njegovih potez.

Takrat se je oglasila davkarica in zapretila s prstom: „Le čakaj, je čakaj, vso pot si ostajala z gospodom doktorjem zadaj, Kitja... hihih!“

Kitja, da, Kitja, Kitja! To je ona, samo ona edina, kako bi mogla biti druga! O, pozdravljena...

Vse je zastalo o meni, vse je otrpnilo, okamenelo, obmolknilo ta hip!

Gledal sem jo s široko odprtimi očmi. Natanko sem jo videl pred sabo — njo edino, edino ljubljeno. In noč in mrak in tema, vse se je razmeknilo pred strmečimi očmi . . .

Vstati sem hotel, iti k njej, razodeti se ji, pozdraviti jo, a mučna kljubovalna sila me je vklenila na rokah in nogah in me tiščala nazaj, da se nisem mogel niti geniti.

Sam ne vem, kako je prišlo, da se mi je namah zagnusil in postal nesimpatičen ta človek, ta doktor, ki je sedel tesno poleg nje in kramljaj ž njo. Vse na njem mi je postalo zoprno: ne samo njegova pleša, njegovi navzdol povešeni brki, njegove male, pohotne oči, s katerimi je vedno iskal njenih, njegov glasni, brezobzirni smeh, da, celo njegova suknja, njegova kravata.

Zasovražil sem ga, zasovražil iz dna duše. Toliko sovraštva in jeze se je nabralo v meni, da so mi škripali zobje sami od sebe.

S kakšno pravico sedi poleg nje tako tesno in jo drži za roko, za to belo, fino roko, ki je moja, moja! S kakšno pravico ji šepeče polglasne besede in tako pomenljivo mežika! Vem, stavim, da ji laže, laže ljubezen! Morda jo celo nagovarja, da bi šla ž njim . . . ponoči . . . sama . . . o, fuj, fuj! In ona se mu smehlja, ona se mu smehlja . . . o Bog!

Stopil bi k njemu, ne, skočil in ga prijel za vrat ter treščil na tla tega pohotnega starca, da bi se zgrudil na mestu. Ali pa bi ga privezal na tir, da bi ga razmesarila lokomotiva... To bi bilo krasno, haha!

A jaz sem bil vklenjen, vklenjen. Kakor v sanjah: zakričal bi rad, zbežal bi rad, skrnil se, planil kam, udaril, zamahnil, a ne morem, ne morem. Vklenjen sem, vklenjen . . .

Zdelo se mi je, da sem se zasmejal s sardonskim, blaznim smehom. Toda, kolikor se spominjam zdaj, ni bilo glasu iz mojega grla; čisto mirno sem čepel v svojem kotu, zavil v pelerino, ne da bi se ganil, ne da bi izpregovoril. Nihče ni pazil name. Bil sem obsojen, da s čuječimi očmi gledam ta umazani, gnusni prizor, da sem priča svoje lastne obsodbe.

Oh, meni je bilo težko! Neskončno onemoglost in zapuščenost sem začutil. Palec na desni nogi mi je začel viti krč kakor takrat, kadar me objemljejo slabosti... Bil sem truden, truden do smrti...

Družba pa je kričala in se smejala, čim bolj se je vlak bližal svojemu smotru; razposajeni fant je bril bedaste norčarije; bela roža je venila vsa madežasta v njenih laseh . . .

In s sovraštva polnimi očmi sem meril te ljudi, ki so se objemali in poljubljali vsekrižem v pijani ljubezni. Videl pa sem samo ona dva pred sabo.

O, Kitja, Kitja!

Doktor jo je držal ves čas za roko in ji neprestano govoril. Kitja se je smehljala. Potem sta se privila tesneje drug k drugemu; doktor jo je poljubil . . . Čez čas mu je vrnila poljub.

Bolečina, neizrazna bolečina mi je planila v srce; v sencih je razbijalo; potem pa je vse utionilo v studu, neizmernem studu. —

Sunkoma je obstal vlak. Skočil sem pokonci, prost. „Konec, konec!“ je odmevalo v moji duši. Bilo mi je kakor jetniku, ko se mu odpro duri do svobode . . .

Z močnim korakom sem premeril kupe. Pred vrati sem obstal za trenotek in ta trenotek sva si zrla nepremično iz oči v oči. Moje besede so bile stroge in ledene: „Lahko noč, gospoda!“

Spoznala me je; kri ji je izginila iz lic. Videl sem, kako je zamahnila z rokami . . .

„Kdo je to! kdo je to!“ sem čul za sabo cvileči glas davkarice, ko sem že bežal po peronu. — —

Drugi dan sem odšel.

Ali naj vam razkrijem ljubezenske bolečine . . . hahaha! Presmešno je. To sem vam povedal v razvedrilo, a moja duša naj krvavi, krvavi, krvavi . . . Izkrvavi naj — potem bo močna.

Prišel sem nazaj, ker mi je zmanjkalo zraka tam doli. Prehladno je. Moja duša še ni dozorela za hlad. In zato se naj zgodi, kakor sem vam povedal spočetka; naj se razlije tujina čez mene! Da me vsega preobrazi in preosnuje v krepkega, drznega moža, da bom s ponosnim korakom in neupognjenim hrbtom šel preko takih — lapalij. Jaz ljubim moč, silo in upor!

Pravijo, da je tujina mačeha. Da, hladna je in sovražna in trda in kruta: toda v njej, v njej, ni razočaranja. In to je dobro . . .“

Molčali smo. Čudna čustva so se menjavala v nas: ne boleš, ne sočutje, ne domotožje, nekaj mračnega, tujega se je naselilo v naša srca. Prišlo je kakor skrito, neumljivo sovrašтво do naše male domovine, do tistih malih ljudi tam doli. —

Brez slovesa smo se razšli.

Tri pisma o Bosni.

Josip Wester.

I.

rijatelj, pritrdil si mojemu načrtu, ko sem ti o Binkoštih pravil, da nameravam letošnje počitnice v naši nedavno podržavljeni deželi, v Bosno in Hercegovino. Le žal ti je lahko, da si doma ostal; žal je bilo pa tudi meni, da nisem bil v tvoji družbi, ko sem potoval

večidel sam — svoje zveste spremljevalke niti v misel ne jemljem — po mestih in pokrajinah, tebi znanih izza burnega leta 1878., ko si kot čil vojak skušal sladkosti in napore vojne službe. Kako prijetne spomine bi budili v tebi tisti kraji, koder si marširal v solnčni pripeki ali trajnem deževju, kjer si šatoril, kjer si stal na straži ali streljal na nasilnega vstaša; ali pa tudi, kjer si se odpočival, dočim so vrteli tovariši na ražnju mršavega janca ali pa pekli ukradeni krompir po vzoru Jurčičevega Kotarjevega Petra. Zato sem prav tebe tako pogrešal, ker bi znal trenutne vtiske spajati s spomini nedavne preteklosti.

Kaj je to — bore 32 let? Komaj, da se je umaknil en človeški rod s pozorišča in na njega mesto stopil mlajši zarod, ki pa je vzrastle že v vse drugačnih razmerah. Prav nič se nisem začudil, ko sem v Jajcu izvedel, da je bil nekaj dni pred menoj v istem hotelu gospod iz Ljubljane, sedaj upokojeni višji uradnik, ki se je bil nalašč pripeljal obiskat bojišče med Jajcem in Jezerom, kjer se je posebno odlikoval naš kranjski polk. Mešano čuvstvo, nekaka prijetna boleost in otožno zadovoljstvo, mora navdajati moža, ko stopa po brdih in robovih, koder je takrat — bilo je 7. avgusta — hreščalo divje vpitje, kjer so prasketale werndlovke in grmeli topovi gorske baterije; vmes pa si čul ječanje ranjenih in zrl krčevite zgibe umirajočih, stopajoč po ruševini, omočeni s toplo človeško krvjo. Ali bi te ne obšla nekaka prijetna zavest, ko bi se sedaj, nemoten in neopazovan, izprehajal po tistih prostorih, kjer bi te mogoče še tale skala, tistile grm, onole drevo spominjalo vročih trenutkov, ko si življenje ravno tako malo cenil, kakor se nisi bal iz tisočernih cevi preteče smrti?

Prijatelj, oprusti mi! Že sem začel modrovati in sanjariti, še preden sem ti pričel pripovedovati, kdaj in po kateri poti sem do-

spel v Bosno. Nikar ne misli, da te bom mučil z dolgotrajnim opisovanjem vse svoje poti, odkar sem se pri Doberlinu prepeljal na bosenska tla in sem po preteku dvanajstih dni v Sutorini ob Kotorskem zalivu ostavil hercegovsko zemljo. Ne, nočem ti nuditi potopisa, posnetega po kakem Bädekerju, Rennerju ali celo po slovitem našem potopiscu Lavtižarju, ki je dovršen del svoje knjige „Med Jugoslovani“ posvetil tudi Bosni in Hercegovini. Pač pa ti hočem poročati splošno o vtiskih, ki sem jih prinesel s seboj iz teh dveh dežel. Mogoče, da sem zrl marsikaj s preveč subjektivnim pogledom, mogoče, da sem marsikaj važnega prezrl, mogoče ti bom marsikaj tudi nalašč zamolčal, mogoče bo zavito to ali ono v ironijo; a ti, ki si izkušen mož, boš že vedel, kaj sem hotel povedati.

Silno vroče popoldne je bilo 14. julija, ko je vozil hitri vlak po savski ravnini od Zagreba proti bosenski meji. Blagroval sem Hrvata v bregešah in košulji; čim hitreje hodi, čim urneje se kreta, tem več si dela vetra in prepriha s svojo ohlapno obleko. Nam v soparnem kupeju ni bilo mar enolične pokrajine, posejane z bujno turščico ali nasajene z gostimi hrastovimi šumami. Šele onkraj Sunje se prične svet polagoma, pa prav polagoma dvigati. Rad bi bil že zagledal Kozaro planino, prvo bosensko gorovje od te strani; a prevaleti je bilo treba še klanec nad Uno. Končno je prisopihal vlak na višino in se ustavil na samotni postaji. „Kostajnica!“ je zaklical izprevodnik. Skupina fantov, praznje oblečenih, se je usula proti vlaku. Prvi hip sem menil, da je praznik, a skoro sem se zavedel, da je bil ta dan po naše četrtek. Zakaj so ti mladeniči v snežnobelih, lično vezenih srajcah? Bilo jih je dvajset do trideset, v njih spremstvu tudi marsikak očanec, častitljiva mamica in čedna deklica. Častnik sopotnik mi pove, da so to „momci“ naborniki, ki gredo k naboru v Bosanski Novi. Predočil sem si naše fante, ko gredo veseli, za klobukom s kitami rožmarina, razposajeno prepevaje, često od vina umetno navdušeni na nabor. Ti pa tako praznično resni, prej otožni ko veseli! Ali jim je res neznana rekrutovska „poezija“?

Vlak se prične dalje pomikati. Prikaže se mi zaželjena Kozara planina, molče pozdravim novo deželo, ki se skoro razgrne pred menoj. Proga zavije na desno; na levo pa se mi odpre dolina in v njej nepozaben prizor. Motna Una v globini, na nje levem bregu Hrvatska Kostajnica, na videz lično mesto z več cerkvami, nasproti njej pa na desnem bregu Bosanska Kostajnica s prvim minaretom. Kakor pohlevna sestra zre na drugo stran k svoji ponosni pose-

strimi; tu se košati pet mogočnih stolpov, tam se ponižno dviga skromen bel minaret.

Vlak hiti navzdol po progi, varno izpeljani na skalnatih obronkih. Veš, katere pokrajine sem se takrat spomnil? Roža, tvojega ljubega Roža. Zakaj, kakor zavije proga od Žihpolja doli nad Dravo proti Svetni vasi, tako je izpeljana ta železna cesta. Samo da nedostaje pokrajini tiste obsežnosti in da ji manjka ozadja takih planin, kakor so naše Karavanke s Košuto in Stolom; zakaj Kozara planina je pač le skromen nadomestek za tako veličasten planinski prospekt.

Doberlin, Novi, Prijedor — povsod pisano vrvenje na postajah, vse v pestrih oblekah. Kako prijetno de očem pogled na to slikovito ubranost! Pri nas pa vse tako enolično otožno. Že če nosi kdo pisano kravato, se mu zdi, da kali dolgočasno resnobo svoje vnanjosti. Posebno pa so mi ugajale lične naselbine, ki so se videle ob progi. To veš, da jih ni primerjati našim kmetiškimi hišam, najmanj hiše moslimanske. A priznati se mora, da kažejo moslimi v svojih stavbah in v prostoru, kakor so si ga priredili okoli hiše, veliko dobrega okusa. Lesena, belo ometana enonadstropna zgradba s kvadratno osnovo, v pritličju prostorna veža, zgoraj pa rodbinski prostori, žensko bivališče z omreženimi linami, harem, ki velja nam zapadnikom za nekak tajinstven prostor, pač ker našim moškim iz umevnih razlogov ni dostopen, dočim ima za pravega Turčina morda ravno tako malo privlačnosti, kakor je imel staremu Grku njegov „gynaikeion“. Na vrhu pa se končuje s škodlami krita streha v visoko štiristranično piramido. Tako lice ima turška hiša vobče; seveda se begov stan odlikuje od drugih po večji prostornosti; navadno je tudi zidan. Ob vsaki hiši pa je vrt, nasajen z bujnim zelenjem in pisanim cvetjem, tudi sadnega drevja, posebno sliv in orehov, je dosti videti. Skratka: bivališče priča o gospodarju, da ljubi prosto naravo, sveži zrak in žarko solnce, da mu je dom zavetje, obdano z bujnim gajem pisanih cvetk in plodonosnega drevja.

Noč je že legla nad mirno Bosno, ko smo se pripeljali v Banjaluko. Bilo je poldesetih, a na postaji, še bolj pa pred njo je bilo vse živo, kakor da bi bili pričakovali nekaj nenavadnega. A pozneje sem izvedel, da je to le lepa meščanska navada, da se večerna promenada banjaluška zgrinja na železniški postaji ob prihodu zadnjega vlaka. Kakor da bi nam prišlecem delali prostovoljen špalir; tako se mi je zdelo, ko sem, oddavši prtljago hotelskemu uslužbencu, stopal med radoglednimi obrazi. In veš, ženskih obrazov je bilo mnogo več ko moških, a ne zastrtih Turkinj, ampak prav evropsko

radovednih in poletno-lahno — torej skoro pregrešno — oblečenih žensk. Tu sem opazil prvokrat to nenavadno mešanje tipov in noš; zapad in vzhod v najboljšem medsebojnem sporazumu. Že ti prvi vtiski so zadoščali, da sem se zavedel modernosti Banjaluke; kaj šele potem, ko sem prišel v hotel, dobil lično opravljeno sobo, vse električno razsvetljeno! Na vrtu pred hotelom je svirala vojaška godba, za mizami pa visoki častniki z dvema generaloma v sredi ter civilni domačini in tujci obeh spolov. Le tam izza plotu je prisluškoval in zaplečeval domači „orient“.

Drugo jutro pa se razgrne pred menoj Banjaluka v svitu jasnega dne. Vzel sem si bil s seboj za berilo Andrejkov spis „Slovenski fantje v Bosni . . .“ z namenom, da se na licu mesta poučim in prepričam o tem ali onem dogodku, ki ga pisatelj tako živo in nazorno opisuje. Zato me je še posebno zanimala Banjaluka in nje okolica, ker sem vedel, da so naši vojaki imeli tam dokaj vročega posla s pobunjenimi domačini. Najprej sem hitel ven iz mesta, da bi si ogledal bosensko pokrajino v svežem jutru, in reči ti moram, da sem bil vesel tega izprehoda. Srečaval sem seljake, ki so večidel na vozovih s čilimi konjiči hiteli v mesto po kupčiji; na dobro obdelanih poljih sem opazoval ženjice in ženjce, med njimi pa tudi pomagače v sivih redovniških haljah, menihe iz bližnjega trapistovskega samostana. Na nasprotni strani onkraj ravnine pa se beli frančiškanski samostan Petričevac, v katerega bližini se je 14. avgusta 1878. l. vršila najvažnejša faza banjaluške bitke. Kaj sem videl in čul v trapistovskem samostanu, kjer so me sprejeli s prevljudno prijaznostjo, ti hočem o drugi priliki povedati.

Tu med „molčečimi brati“ sem se seznanil s slučajno tam navzočnim vojaškim zdravnikom, ki mi je na povratku v mesto pravil o tem in onem, med drugim tudi o svojem prijatelju, mojem rojaku, profesorju na banjaluški realki. V kavarni — v evropski kavarni z dunajskimi in peštanskimi listi — smo se popoldne sešli dotlej še neznanci. Prijazni kolega rojak me je takoj povabil na realko in pospremil naju je mohamedanski kolega, profesor fizike in matematike. Veš, ta realka je vzorno urejeno šolsko poslopje; toliko učil še nisem opazil na nobenem našem zavodu; in — mimogrede omenjeno — tako okusno opremljena, s preprogami obložena ravnateljska pisarna, kakor sem jo videl tu pri slučajno odprtih vratih, bi se pri nas smatrala za nedopustno potratnost. Altri paesi — altri costumi. Tudi na zunaj je poslopje impozantno in daleko nadkriljuje svojo okolico. Kakor kontrast mu stoji nasproti onkraj sejmišča

stara citadela: srce turške Banjaluke je bilo nekdanj tamkaj, sedaj pa utripnje novo življenje v moderni osemrazredni realki.

Ni moj namen, ti o vsem tako podrobno poročati, a pero mi uhaja, kakor bi ti hotelo vse izdati. Povem naj le še to, da se nas je tisti večer zbralo osem rojakov v hotelski restavraciji in da sem jim imel dosti pripovedovati o dogodkih v domovini. Eden izmed njih se je tako razvnel, da je pri tej priči pričel nabirati za kamen družbe sv. Cirila in Metoda, trdno uverjen, da bodo kmalu tudi banjaluški Slovenci poslali svoj prispevek k prvi tisočici.

Drugo jutro pa z vojaškim avtomobilom proti Jajcu! Prijatelj, obhodil in prevozil sem že dokaj dežel, poznam tudi zanimivosti Švice, a reči ti moram, da se more cesta iz Banjaluke do Jajca, vodeča ves čas ob deročem Vrbasu med skalnatimi rebri in skoro navpičnimi stenami, ki se semtertja odpirajo v rodovitne dolinice, kosati z vsako planinsko cesto naših dežel. In če so ji nadeli turistovsko ime „bosenska Mala via“, moram reči, da se ji ta označba dobro prilega. S to cesto je odprla avstrijska uprava velezanimivo in velevažno zvezo med severozapadom in osredjem Bosne. Pomisli! Tam, koder je pred nekaj leti vodila le ozka kozja pot, in še ta ne povsod, tam je zgrajena sedaj moderna cesta z neznatnimi strmci, tako da izlahka drdra po njej težki poštni avtomobil, v katerem je prostora za kakih petnajst oseb. Trikrat se zblizajo Vrbasovi strmi bregovi, da tvorijo tri divje soteske, in preden se pride končno na plano, je treba prodreti še dva predora in premostiti peneči se Vrbas. Za 73 km dolgo progo smo rabili pičle štiri ure; brzim avtomobilom velja taka hitrina za filistrsko, a nam normalnim turistom se je zdela ta pretresljiva vožnja vsaj prijetna izprememba.

Selišč med potom ni mnogo videti. Kdo neki bi iskal tu prostora domovanju, ko ga ima više gori na planinah in solčnih brdih dovolj na izbiri? Pač pa sem opazil dve, tri razvaline starih gradov, neme priče temne, bojevite preteklosti. In kmalu onkraj velikega mostu že v bližini Jajca je stara franjevska cerkev Podmiljača, baje najstarejša katoliška cerkev v Bosni. Moj rojak-sopotnik, odličen uradnik v Sarajevu, me je opozoril na to svetišče, češ, tu se shajajo vsako leto o kresu kristjani, katoliki in pravoslavni, iz vse Bosne, in tudi moslimani prihajajo v obilnem številu semkaj na božjo pot. Takrat imajo očetje franjevci obilo posla, da izganjajo obsedenim ljudem hudiča; posebno veliko ženski neki išče rešitve od tega peklenskega zla. To ti morajo biti zanimivi prizori! Seveda le za tiste, ki niso obsedeni.

Avtomobil drdra in buči brezobzirno dalje, kakor bi ne hotelo biti konca sicer naravnih krasot in divjin polne, a vendar za enakomerno vožnjo predolge proge. A kdor hoče poznati Bosno, se mora peljati po tej mestoma v živo skalo vsekani progi. Dobro je pogodil tisti umetnik, ki je izbral za vzorec desetvinarskim znamkam pogled na pokrajino ob Vrbasu.

A še nekaj mora videti vsak, kdor hoče govoriti o Bosni — kraljevo mesto Jajce.

*

Jajce! Če bi ti hotel dostojno poročati o tem biseru zelene Bosne, bi ti moral z vznesenimi besedami slikati romantično krasoto tega mesta. Če bi bil poet, bi moral svoje misli stikati v slavospev, da bi dostojno poslavil to zgodovinsko in naravno oblagodarjeno pokrajino. A ker veš, da mi manjka pesniške žilice, kakor tudi marsikateremu naših „poetov“, se zadovolji s skromnim orisom!

Pri zadnjem ovinku krenemo na desno; pred nami se pojavi prizor kakor fata morgana. Doslej smo brzeli med golimi stenami, le semintja smo videli ob cesti ubožno kočo, a zdaj se pred nami dviga belo mesto, vzpenjajoče se od Vrbasa, globoko v grapi de-ročega, navkreber ob pobočju zložnega hriba, katerega vrh se končuje v temnosivo trdnjavo. Domislil sem se slike, ko nadporočnik Kal-rbacher, stoječ na najvišjem parobku trdnjave, razgrinja zastavo dvoglavim orlom, vojaki pa prožijo vesele salve, češ, Jajce je padlo Jajce je naše! Bilo je to pred dvaintridesetimi leti.

Danes pa je mesto mirno. Povsod po ozkih ulicah je sicez živahno vrvenje, v čaršiji se vztrajno dela, prodaja in kupuje; tu vidiš čevljarje, tkalce, krojače, tam kovače in kleparje, vsakega pri svojem delu, a nikjer ni čuti hrupnega vrišča, nikjer ne opaziš ne-slane vsiljivosti in zoprne radovednosti, kakor je doživiš, recimo, v malih in velikih laških mestih. Nekaj izbranega, rekel bi elegantnega je v teh skromno ponosnih meščanih.

Ne vem, kako naj bi ti v kratkem — zakaj šele v Jajcu sem in moram že končati — opisal vse zanimivosti. Takole: zamislim se nazaj v svoje udobno bivališče v „Grand hotelu Jajce“ — to ti je res vzorno oskrbovano erarsko podjetje. Tam sem si izbral sobico s pogledom na Vrbas; tam hočem prebiti nekaj brezskrbnih dni „procul negotiis“. Tu bi se dala preživeti pravcata počitniška idila. Zjutraj bi šel najprej na izprehod. Skoz stara mestna vrata Travniška bi šel doli k slapu. To ti je naravni fenomen; sličnega ne najdeš v Bosni, pa tudi drugod, ne vem, ali bi mu našel par. Videl sem

že vse slapove v naših planinah, videl Renskega pri Schaffhausenu, videl nekatere švicarske, a slapa, kakor ga tvori Pliva pri svojem izlivu v divji Vrbas, ne morem nobenemu meni znanih primerjati. Kakih 30 metrov globoko pada valeče se vodovje Plive, razdeljeno v več mogočnih curkov; doli v tolmunu pa se spaja kakor nejevoljno z valovi Vrbasa tako besno, da prše pene in kaplje na vse strani. Pod slapom samim pa, v votlini izdolbeni v vlažnem lehnjaku, lahko najdeš zavetje pred pršečim dežjem ali pa iščeš prilike, da ob primerni solnčni svetlobi zreš skoz zastor igrajoče žive mavrice. —

Kaj mi je pravil star mohamedanec? Da vodi baje izpod slapa skriven hodnik gori v „halvat“, v takozvane katakombe. Tudi jaz sem šel tjakaj. Vhod je dandanes zatvorjen z železnimi vrati. Treba ti je vodnika, da te povede v to podzemeljsko čudo, kakor ga najdeš edino v Jajcu. V živo skalo je vsekana podzemeljska cerkev — vsaj temu namenu je služil brez dvoma ta prostor nekdanj. Dobro se loči oltar, loči se zakristija, celo spovednico najde iznajdljiva fantazija. Pod glavno cerkvijo je pa še mala kript, ki je baje v zvezi omenjeno duplino pod slapom. Dandanes je ta prostor prazen priča še malo znane zgodovine tega kraljevega mesta.

Druga pot bi me peljala večkrat na staro trdnjavo, seveda le z dovoljenjem vojaškega poveljništva. Zakaj Bosna, dasi mirna, ima vendar še značaj vojaškega gospostva. Tu po bastijah bi se izprehajal ob zahajajočem solncu, tu bi zrl krasoto te nepopisno lepe pokrajine. In muezzinova molitev z minareta bi le blažila sanjavo ubranost, dočim bi jo utegnili motiti trdi koraki vojaške straže v moji bližini.

Na večer pa bi šel doli v idilno kafano. Tam pred mestnimi vrati na otočiču plivskem so pod košatim javorom napravili udobno hladnico. Tjakaj bi si dal prinesiti medeno posodico kave, tam bi si vil cigarete iz domačega tobaka, tam bi sanjaril v pozno noč, dokler bi me hlad šumeče Plive ne pregnal domov. In tu bi našel družbo tujcev, da bi jim pripovedoval o tem in o onem, kar se v Jajcu lahko vidi in — doživi.

Drugo jutro bi pa krenil v cerkev častitih očetov frančiškanov. Tam hranijo v stekleni omari ogrodje zadnjega bosenskega kralja Stjepana Tomaševića, ki mu je dal neizprosni zmagovalac sultan Muhamed II., zavzemši l. 1463. Jajce, odsekati glavo. L. 1888. je našel dr. Truhelka baje pravi grob nesrečnega kralja in v grobu okostje, ki ga čuvajo sedaj franjevci kot svetinjo iz slavne bosenske preteklosti.

Da, burna leta je preživelo Jajce. Videlo je med svojim ozidjem Turke, Madžare, Benečane; hrvaški, ogrski, bosenski kralji in vojvode so si lastili mesto, dokler ni prišlo končno v roke avstrijske armade.

Če pa hočeš videti še krasoto okolice, dragi prijatelj, tedaj pojdi z menoj k Jezeru! Pravzaprav sta dve jezери, eno niže ležeče in manjše, drugo više in večje, skoz obe pa se pretaka rib in rakov bogata Pliva. Konec jezera pa je tipično turško selo Jezero, domovina odličnih, imovitih moslimov. Dve uri hoda imaš do skrajnega konca; tam pa se v lični leseni gostilnici lahko okrepčaš z okusnimi postrvmi ali pikantnimi raki, zaliješ pa si pojedino s pristno hercegovsko „žilavko“ ali „blatino“. Nazaj grede pa obiščeš bojišče, kjer je padlo v krvavem spopadu dokaj naših fantov. Skromen kamen med dvema hrastoma priča, kje je nekdanj tekla slovenska kri.

Končno se moram posloviti od Jajca. Že čaka na postaji vlak, da me odpelje proti Sarajevu. Skoro inako se mi je storilo, ko sem stopal zadnjikrat skoz starinska mestna vrata, ko mi je za slovo kimal sivi kafedžija in ko sem se še enkrat ozrl na citadelo in na benečanski Lukov stolp in na tajnostno Medved-kulo.

Po železnem mostu prek Plive je zdrčal vlak v jutranji meglici skoz preseko v dolino in Jajce mi je izginilo izpred oči. A nikdar mi ne bo iz spomina!

Vojeslav Molè:

Davnina.

Kedar skrivnostna zliva v vrte se tišina
in poln škrlatnih sanj za lesi gasne dan,
kot bela žena skoz molčanje gre davnina,
kot v snu v somrak spomine seje njena dlan.

In klijejo iz tal spominov rože blede,
ovijajo se belih marmornih stebrov;
med rožami dve senci sanjata besede
opojne, tihe kot večerni šum vrhov.

In klije, klije iz somraka vsa davnina,
vsa bela kakor ljubice blesteča dlan. —
V vrtovih tajnostna razgrinja se tišina,
za lesi je v škrlatnem snu ugasnil dan.

*Škrlaten sen
"Kedaj Vas
sreča pame"*

Povest o težkih dneh.

Spisala Marica.

edela je ob potoku in se zasanjala v njegovo tajnostno žuborenje. Domislila se je, kako je sedevala nekda ob njem, otrok z neizkušeno mlado dušo, ki še ni poznala gorja, dasi ga je videla, z veseljem, lahkim in brezskrbnim srcem, dasi je videlo i to mnogo žalosti, a je ni poznalo in umelo. Takrat je sanjala o vrtovih življenja, ki cveto nekje daleč tam zunaj v svetu, kamor hite bistri valčki. „Milijon cvetov me čaka tam zunaj, kakor v snu blesti z rožami posuta pot in vmes zveni spev tajnostne sreče rožnih dni,“ je pomislila in vzdrhtela v sladki misli. Od takrat pa je prehodila dolgo pot. Šla je skozi zasanjane vrtove, bilo je mnogo sreče, ali bilo je je toliko, da je preplavljala vso njeno dušo. Smejala se ji je pomlad in njeno življenje. Še predno je mislila, je stala sredi cestnih vrtov, kjer je dehtelo v opojnem čaru cvetje in je plamenel v gorkem žaru solnčni sev, poln blaženstva in miline, in ona je v sladki omami drhtela kakor pomladni cvet, ko pogleda prvič iz teme smrti v luč življenja. — „A pomlad je samo enkrat v letu. In v življenju?“ Vzdrhtela je pri tej misli. „Samo enkrat! Bilo je — in ni več . . .“

„Vanda!“ je zaklical nekdo preko pokošenega travnika.

Vstala je in odšla s težkim vzdihom.

„Kje pa se mudiš, Vanda, iskala sem te,“ je dejala mati skoro očitajoče.

„Doli ob potoku. Saj veste, kako rada sem nekoč sedevala ob njem. Tam se tako lepo sanja, tam si včasih celo domišljujem, da sem še otrok, da še nisem bila v svetu, da je bilo vse, kar vem o njem, le neprijeten sen, in domišljujem si, da me čaka tam zunaj med cvetnimi gredami še solnčna sreča.“

„Ah, pojdi, pojdi s svojimi večnimi sanjarijami! V teh ni tolažbe, veruj mi, Vanda! Glej, minili so dnevi, ko ti ni bilo treba misliti na resnost življenja. A zdaj stoji pred tabo življenje, kakršno je v resnici — ne v sanjah in cvetju brez plevela, ne v solncu brez sence, ne v jasnem obzorju brez megla. — Spoznaj ga, kakršno je, in ne bo ti treba tožiti, da si razočarana, varana, nesrečna. Se pač moramo ravnati mi po življenju, ono se noče po nas.“

„Težko je to, mati! Saj si bila nekoč tudi ti mlada, kako, da me ne umeš?“

„Umem te, dete, a rada bi ti prihranila težke dni, kakor sem jih živela jaz, ker nisem hotela zabiti svojih mladostnih sanj.“

„Ti si bila nesrečna?“

„Nesrečna, Vanda, in bojim se, da ne bi prišlo nad tebe toliko gorja, kolikor ga je bilo v mojih dneh nekoč.“

„Pripoveduj mi, mati!“

„Povem ti žalostno zgodbo mračnih let, ker zdi se mi, da je čas, ko jo moraš zvedeti. —

Imela sem v mladih letih mehko in sanjavo dušo, kakor jo imaš ti. In ljudje so me črtili in žalili, ker nisem marala mnogo mednje. Rekli so, da sem ponosna, ošabna, prevzetna, in še več takih lastnosti so mi natvezli. Ni mi bilo mnogo mar, kar so govorili za mano, a njih hudobni pogledi so mi rezali v dušo. —

Sama ne vem, kako je prišlo, in postala sem res ponosna, ker so ljudje tako hoteli — ponosna v svojih sanjah.

Sanjala sem o človeku, ki mora priti od nekod iz tujine, ki ne bo tak, kakor so ti ljudje, in me popelje s sabo proč, daleč proč od njih v nov, v hrepenenju zasanjan svet.

Slutili so morda starši, kaj se godi v moji mladi duši, in so me hoteli ozdraviti. Zaman so bila njih zdravila, zaman besede in svarila. V meni je bilo hrepenenje, silno in nepremagljivo.

Nekoč je prišel zasanjani „kraljič“. Nikdar ga nisem videla prej, a sem ga takoj spoznala. Bil je on, ki ga je v hrepenenju čakala mlada duša.

Vzljubila sem ga v istem trenutku in vedela sem, da pojdem ž njim, kamor bo hotel. Mlad je še bil in lep moj Dušan.

Ljubila sva se in na najino pot se je razlila škrlatna zarja sreče. Vprašal je zame pri starših, a ti so se protivili. Ni jim ugajal. „Vse premestno se vede, visoko in ošabno, in njegovo govorjenje ni govorjenje resnega in poštenega moža,“ so rekli, in jaz sem bila žalostna. „Zakaj ga obsojate? Morda je boljši od vseh v naši vasi in jaz ga ljubim in morem biti le ž njim srečna.“ Preprosila sem očeta, vdal se je z nevoljo in rekel: „Idi, a v nesreči se me ne spominjaj!“ Mati se je natihome solzila, a ni nič ugovarjala — bila je tiha in dobra.

Šla sem ž njim vsa srečna, ljudje pa so me zavidali. „Glejte jo,“ so govorili s sovraštvom v očeh, „kupila si je srečo za lepoto in denar, ta ošabnica . . .“

Imela sem novi dom. Kratek je bil dan sreče in mojih sanj. Prebudila sem se in spoznala, da stojim ob grobu svojih pokopanih nad. In komu bi tožila? On ni ostajal pri meni; imel je vedno kake važne opravke v mestu. In čemu bi tudi tožila? Smejal se je mojemu otožnemu obrazu in ni imel zmisla za moje solze. Njemu se je pač življenje smejalo, pljuskalo je okrog njega in on je pozabil sredi valov, da ga čaka doma samotna žena.

Nekoč sem ga le boječe opomnila, naj ne pozabi na bodočnost, a odvrnil mi je osorno, da živi za svoj denar.

Tako sem nosila svoje gorje par let v samoti in svet ni vedel zanj, pa tudi on se ni brigal.

Nekega dne pa sem izvedela, da nimamo ničesar več, da naš dom ni več naš, da smo berači. — Torej dvojna prevara!

Čakala sem, da pride morda skesan, kajti v tem žalostnem trenutku sem videla celo upanje: začel bo drugo življenje, odpustim mu in srečni bodemo še, čeprav v revščini. A zaman sem upala, zaman čakala: ni se vrnil.

Prodali so nam vse razen stare skrinje, ki je bilo v njej nekaj slabe obleke. Naložila sem na voz njo in vas troje — tebe, Marjana in Nado, svojo edino premoženje, da ga odpeljem iz kraja gorja in žalosti. Toda kam? Nič ni našega, vse je tuje, Vanda, tega ne moreš umeti! Kaj bi mi bilo, če bi bila ostala sama! Šla bi bila v svet in se preživela z delom. A troje nedoraslih otrok! . . .

Kako sem prosila odpuščanja očetov dom, ki sem ga zapustila nekoč tako lahko in brezskrbno! In kam drugam, če ne tja? Drugje ni pomoči. Moram k njim, če nočem, da umro lakote nedolžna bitja, ki so še komaj začela živeti. Šla sem in prosila. Bilo mi je odpuščeno, a nekomu ni odpustil oče nikdar. Ta je bil Dušan, vaš oče. Proklel ga je in veruj mi, tisto prokletstvo ni zadelo samo njega, temveč vse, kar je njegove krvi, tudi vas, moji otroci.

Sprejel nas je moj oče, ljubil nas je, čutila sem to, a obenem je bil v njem neki temen črt do nas. Njegova ljubezen je bila samo usmiljenje in vse, kar smo imeli od njega, je bila le miloščina. Bolelo me je, a bili smo pač berači.

O njem je govoril le malokdaj, a vedno s sovraštvom. „Ubijem ga, če se mi prikaže!“ se je razburjal včasi. Mati si je utrnila skrivaj solzo, a v meni je bil molk. Nisem več jokala niti tožila, onemela mi je duša v boli.

Nekoč srečam Dušana nenadoma sredi polja. Bledega obraza, izpitih potez, meglene pogleda, in s sklonjeno postavo se mi je

približal skoro opotekaje. Vzdrhtela sem strahu in hotela zbežati. Toda še predno sem se bila obrnila, je klečal pred mano in prosil — odpuščanja. „Ne, tega nisem hotela; ni treba, da bi klečal pred mano, saj sem ti že odpustila, vse sem ti odpustila!“ sem govorila v čudni razburjenosti in ga dvigala od tal. „A z mano ne smeš, moj oče te ubije, beži od tod in ne vrni se več!“

Tedaj pa je zaplamtelo nekaj sovražnega v njegovih očeh in dejal je osorno: „Grem, saj grem, a daj mi denarja. Ali ne vidiš, da stojim sredi ceste — lačen, berač?“

„Nimam ga. Ničesar mi ni ostalo. O, le pomisli, da nisi sam to, kar si, da je tudi tvoja žena, da so tudi tvoji otroci.“

Zvihralo je tedaj v meni vse ono gorje, ki se je rodilo iz nesrečnega denarja in uničilo, ubilo mojo dušo, ko je komaj zasanjala o sreči, vzdignil se je v meni gnev do človeka, ki je tolikokrat zatajil ženo, zavrzel otroke in se veselil sredi razkošnega smeha strasti svojega življenja, zdivjalo je v meni sovraštvo do njega, ki je pokopal moje mlade dni in njih srečo, in pahnila sem ga od sebe. Okrenil se je in rekel s pridušeno grožnjo, da se ne vrne več. — A še se je vrnil.

Nekega dne smo odšli vsi od doma. Ko je bilo čas za južino, sem šla domov ponjo. A ko stopim na dvorišče, vidim človeka, ki je skočil pravkar skozi okno in imel nekaj zvitega pod pazduho. Hitro je izginil za hišo, a spoznala sem ga. Bil je Dušan, vaš oče. — Pozneje sem videla, da je odnesel zadnjo mojo obleko, ki mi je bila še ostala — bila je poročna obleka. Prihodnjo nedeljo sem bila z očetom na trgu, kjer sem našla pri nekem trgovcu, ki je prodajal staro ponošeno obleko, tudi svojo. Oče mi jo je kupil nazaj.

Ta dogodek me je še bolj potrl. A od takrat se ni vrnil nikdar več. Jaz pa sem čakala in čakala; prešla je jesen in privihrala je zima s svojim belim, mrtvaškim prtom, ki ga je razgrnila povsod, ah povsod, tudi v moji duši. Čakala sem, kdaj pride pomlad, da bi vstala iz bolnosti — prišla je in šla mimo, ostala sem bolna; čakala sem poletja, da bi spet zagorelo v meni čuvstvo sladke zavesti do življenja, a tudi to je šlo mimo brez toplega žarka zame, za bol moje duše. Niti pod žarki poletnega solnca ni oživel meni, kar je bilo z bolečinami zatrto. Strah me je bilo življenja, tako strah, da sem v tem strahu uničevala, kar je bilo še svetega v meni, in sem z resignacijo v prazni duši študirala njeno gnilobo, in žal, neskončno žal mi je bilo, da sem upala v srečo.“

„Ti uboga, uboga!“

„A ni bilo dovolj moje nesreče. Prokletstvo je seglo tudi na vašo pota, moji ubogi otroci! Ne čudi se! Nikdar ti nisem pripovedovala o onih težkih dneh, bila si premlada in nisem ti hotela greniti duše. A zdaj, ko vidim, da je tudi v tebi že spoznanje, zdaj govorim. Vse je ležalo zakopano v meni in hotela sem, da bi ostal ta grob večno molčeč, a prišla je ura, ko je moral govoriti. Bil je brez križa ta grob in na njem je ležal težak kamen — kletev za-voženega življenja.

Otrok si bila še, ko smo plakali ob Marjanovem odru. Bili so dnevi, ko bi še nebo plakalo. Zakričala je takrat moja duša v onemoglosti: „O Bog, ni li več pravice in milosti pri tebi?“ Iz groba mi je odmeval odgovor: „Ni je!“

Zagrmel je grob svoj žalni, temni spev, ko je padla rakev v njegovo črno naročje. In meni se je zdelo, kakor da slišim, kako je zaplakalo doli v globini mlado življenje, polno visokih upov in nad, kako je zaihtela doli v teminah neuživana požeta mladost.

Plakala je za njim deva in ga klicala nazaj, dasi je vedela, da se nikoli več ne vrne. Odšel je z življenjem od nje in sama je ostala v mrtvih vrtovih, v katerih je drhtel le trepet smrti. Toda tako je zapisano!

A ni še bilo dovolj žrtev. Nebo je zahtevalo še več. — Bilo je v maju in Nada je pokašljevala okrog, bleda in izmučena. Nekoč mi je govorila: „Rada bi umrla v maju; zdi se mi, da bi bilo lepo. V njegovih zadnjih dneh, ko bi umiral tudi on, bi se poslovila od rožnih dni. Z njegovim zadnjim cvetjem bi mi okrasili blede lice, njegovi zadnji žarki bi goreli drhteč ob moji krsti in njegovo zadnje zelenje bi šuštel nad mračnimi pogrebci in pripovedovalo o mojem umrlem upanju. Res, lepa bi bila smrt majevih dni v zadnjih majevih dneh.“

In tako se je zgodilo. — Ostala si mi samo še ti. A sedaj slutim, da tudi ti sanjaš o smrti. Vidim, kako prazno je v tvoji bolni duši, vidim, kako drhti v njej smrtni dih preko velih cvetov. O, uniči v sebi one žalostne misli, uniči spomin, kajti ta spomin te umori! A morda je vse zaman. O, Vanda, to je zla usoda, to je prokletstvo, ki nas preganja, ker smo posegli nekoč po sreči. — Ne vznemirjaj se, Vanda, morda pa bo nebo vsaj tebi milostljivo. — Pozno je že, pojdi počivat in bodi srečna vsaj v sanjah!“

Vanda je spala nemirno. Sanjala je, kako se je pripeljala skozi vas na velikem vozu črnooblečena žena. Blesteči biseri so bili všiti v dragoceno tkanino njenega dolgega plašča in svetli kristali so se

lesketali v njenih temnih razpuščenih laseh. Stopila je iz visokega voza in prihitela z razprostrtimi rokami k njej. Bilo jo je strah in umeknila se je njenemu temnemu objemu.

„Kaj se me bojiš? Kaj trepetiš pred mano? Mar nisva prijateljici, me ne maraš poznati več? Včasih sem bila tvoja edina spremljevalka na temnih potih. Pri meni si iskala utehe, in glej, tudi nocoj ti je prinašam. Zato se me nikar ne boj, ne brani, da te objamem! Mehko je v mojem naročju, tako mehko, da zaplakaš.“

„A jaz ne maram plakati,“ je odgovorila plaho Vanda. „Jaz hrepenim po smehu in radosti, jaz ne ljubim tvojega temnega, hladnega naročja, meni se hoče blestečega, gorkega solnčnega objema!“

„Tako? Ne maraš plakati? O, le glej, koliko solza je v mojem temnem plašču, le glej, koliko jih je raztresenih v noč mojih razpuščenih las! Tvoje so te solze, še neizplakane, a pride ura, ko jih boš plakala, in to ne bo več dolgo.“

Drhteč je stala Vanda pred temno ženo — žalostjo, in ona jo je objela in zaplakala je plač obupen in neutešen.

Od tiste noči je bila žalost ž njo in njene solnčne sanje so utonile v brezkončnost, odkoder ni povratka.

Janko Glaser:

Si mlad? ...

Si mlad? Napoti se jutra iskat,
napoti se sedemkrat
in osmi neuspeh
naj novih moči ti zaneti v očeh!

Pod alejo.

Zadivljeni poljublajo te žarki,
zapletajo se v mehkih ti laseh;
pred mano gresta po umrlem parki
in z vama gre ljubezni svetel smeh.

O deklica, zdaj čutim kot nikoli,
kako te ljubil bom vekomaj!
In tesno mi je od svečane boli:
zavriskal bi in ne bi znal, zakaj.

Pravopisna drobnjav.

Dr. Jos. Tominšek.

malem smo se poamerikanili. — „S. L. S. priredi shod“, „N. D. O. preskrbi članom službe“, „S. K. D. Z. se krepko razvija“ — takih ameriksanskih okrajšav smo se navadili in razume jih tudi delavec, ki drži v odmoru v eni roki kos kruha, v drugi časopis. Začelo je ž njimi v večjem obsegu Slovensko Planinsko Društvo, čigar rdeči „S. P. D.“ so raztrošeni po skalovju in drevju vsega slovenskega ozemlja. Obična je tudi okrajšava naslovov publikacij: „Lj]. Z.“, „D. i. S.“, „N. Z.“, „Č. Z. N.“ (navadno celo brez pik: LZ, DS (ali: DiS) NZ, ČZN), t. j. Ljubljanski Zvon, Dom in Svet, Naši Zapiski, Časopis za Zgodovino in Narodopisje itd. — Že način okrajševanja nam kaže, da moramo glavne besede teh imen, ki so lastna imena, pisati z veliko začetnico, z malo le vezne in nevažne besede, ako teh sploh ne izpustimo. Ko bi pa naslov imel obliko celega, dasi slovniško morda ne popolnega stavka, potem se piše z veliko le prva beseda. — Po tem načelu nam je pisati: Slovenska Matica, Zadružna Zveza, Planinski Piparji, Športni Klub, Narodna Tiskarna, Katoliška Bukvarna, Knezova Knjižnica, Slovenska Šolska Matica, Zlata Doba, Glavna Posojilnica itd.

Slovenci znajo prirejati veselice; pri vsaki večji prireditvi sodeluje damski odbor. V javnih pohvalah čitamo potem imena vseh dam; „bile so gospe: Abramova, dr. Begunova, Cizejeva, Čepinova, Dušanova, prof. Egalijeva, inž. Fleschova, Gmajnarjeva . . . ter gospe: Haderlapova, Jerajeva, Kropova, Murnova, Šišková“ itd. Navadili smo se, da vsaki gospe in gospici zaobesimo na konec tak -ova ali -eva, in naša javnost je prepričana, da je narodna dolžnost, dame tako imenovati. Blagoglasen ta način ni (v skupini se naravnost grdo sliši), a navada mu bo dala upravičenost; vendar: pri napovedbi in naštevanju imen, oz. pri nadpisih in podpisih je tak podaljšek nepotreben in često moti. Tu bi se torej naj opuščal; Navratil je (pač po češkem vzorcu) že l. 1850. v svoji „Kurze Sprachlehre“ (str. XXXIII.) zahteval pisavo „gospa Tratnikova“, a v praktičnih zgledih se sam — ni ravnal po svoji zahtevi. — Oporekati tudi moramo tistim, ki morda mislijo, da je tak -ova v

tem slučaju izvirno slovenski. Na platnicah 3. štev. „Slov. Branika“ (l. 1909) se nekdo (F. U.) hudo upira imenom „Helena Rak“, „Meta Jenko“ itd.; češ, pišimo jih s slovensko končnico. Dobro! A pristna slovenska končnica ni povprek *-ova*, ampak, kakor kažejo zgledi, ki jih je F. U. nevede navedel proti sebi, končnice so različne. Položaj je med našim kmetiskim ljudstvom še dandanašnji tak: končnica *-ova* se rabi le o neomoženih dekletih: „tam gre Jamnikova (Franica), Brglezova (Katra), Iglčeva (Polona)“ itd. Omožene ženske dobivajo največ končnici *-(i)ca* in *-ka*, pa tudi druge; n. pr. (zgledi so konkretni, ne izmišljeni): žena kmeta Lipičnika je Lipičnica, Završnik — Završnica, Mermolj — Mermoljka in Mermoljevka, Jošt — Joštovka, Čepļjak — Čepļjakovka, Kovač — Kovačica, Bavec — Bavka; pa tudi: Štiglic — Štigeljka, Smóle — Smóléla, Strahut — Strahulja! — Tudi v ljubljanski ljudski govorici dobijo dame le take končnice, ne *-ova*! A gotovo bi bile razžaljene, ko bi jih imenovali z res domačimi končnicami *-(i)ca*, *-ka*, *-éla*, *-ulja*! — Nedosledno je, da se niti našim mladim (ozir. neoženim) *gospodom* nikdar ne privošči končnica *-ov*, dočim jo dobivajo kmetiski fantje prav tako kakor dekleta: Jamnikov (Tine), Brglezov (Juri). — V takih stvareh ne bodimo trmasto samosvoji! Praktična potreba in lahka umljivost zahteva, da se lastno ime vsaj tam, kjer se mu da juridično avtentna oblika, pusti čim bolj neizpremenjeno. Ni treba misliti, da zato klečeplazimo za Nemci; baš narobe: mi uvajamo s svojim *-ova* pri edino ženskih imenih način, ki so ga Nemci imeli do 19. stol., a so ga potem — opustili; Nemci so onda rekli n. pr. Karoline Neuberin, Louise Millerin, Frau Karschin. In zagrizeni slovničar Wustmann zabavlja v svoji knjigi „Sprachdummheiten“ (4. izd. str. 86) proti — opustitvi teh starih ženskih oblik. Seveda zaman!

„Za kaj se pravzaprav gre!“ Tako? Se gre? To je posneto po nemškem! Ta očitek je dandanašnji zašel v usta literarnih teoretikov in vsled njih vpliva se marsikdo muči reči: „Za to nikakor ne gre“, čeprav čuti v jezikovni zavesti odločen upor proti takemu stavku in bi rad rekel: „se gre“. Še nedavno smo čitali tako grajo: v Časopisu za zgod. in narod. 1909, 178 in v Slovanu 1909, 126, vselej z razlogom, da je tisti „se“ nemčizem (Prim. LZ XII, 366). Zgodovina fraze „gre se“ nas je privedla do tega očitka; ker ji je enkrat bila navešena obtožba, da je tujega izvora, smo temu vsi enostavno verjeli. Pleteršnik je prevedel nemško frazo „sich handeln = iti za kaj“ in mi vsi smo se temu prevodu skušali prilagoditi. Na-

posled sem se vendar vprašal, kje pravzaprav tiči nemščina, če pravi Nemec „es handelt sich“, a jaz „gre se“. Edino v tem „se“! Če pa je to nemčizem, potem tudi ne smem reči: „spodobi se“, „odpira se“, ker pravi Nemec „es gehört sich“, „es öffnet sich“ itd.! Pri glagolu „grem“ pa je v slovenščini zaimek „se“ čisto navaden n. pr. v namenilnih frazah, kakor: „tako se ne greva“ (das ist gegen die Verabredung), „s teboj se ne grem“, „gremo se slepe miši“ in zveza „gre se (za kaj)“ je specifično slovenska¹⁾ in nima v nemščini svoje sličnice; saj Nemec ne reče: „es geht sich“!! Pač pa je čisto po nemško povedano, ako pravimo, kakor se zdaj obično zahteva: „gre za kaj“ (brez „se“); kajti čisto navadna nemška fraza je: „es geht um etwas“ (brez „sich!“), tako da je baš izražanje, ki ga nekateri proglašajo za domače, v istini naravnost potujčeno. Takih „es geht um etwas“ nahajamo n. pr. več v Ganghoferju, pa tudi v dnevnikih. — V pomenu „es handelt sich“ je torej pravilno slovensko: „gre se“, a sam „gre“ je v tem slučaju ponemčen! Ne sme se pa s tem slučajem zamenjati „grem“ v pomenu opasnosti, rizika (auf dem Spiele stehen), n. pr. v izreku: „gre mi za glavo“²⁾, es geht mir an den Kragen. V Pletersniku sta oba slučaja pomešana. —

„Tu intamintod“ piše Pregelj („Romantika“ 56). Nasproti tej peteročlenki so tročlenke kakor „gorindol“, „bogvekje“, „kroginkrog“ (oz. „okroginkrog“) še čisto krotke. — Taka skupna pisava je manira, ki si jo je treba enkrat prepovedati; sicer si bo kdo zmisllil in pisal ne le „odtistihdob“ (Levstik, Obsoj. 106), „nočindan“, ampak tudi „odzoredomrakainodmrakadozore“, „vsekarlezeinogrede“. Zvezana pisava ima zmisel le pri res neločljivih skupinah in posebno takih, ki bi ločene morda dobile celo drugačen pomen; predolgih zvez pa se je načelno izogibati. Skupaj se naj pišejo vsekakor: poleti, pozimi, podnevi, ponoči, iznova, izlepa i. dr.; „po zimi“ je kaj drugega kakor „pozimi“, takisto „po noči“ in ponoči; „nova“ se kot rodilnik, „leti“ kot mestnik rabi le v zvezi.

„Bojim se ga ko živega vraga“ pomeni: tako se ga bojim, kakor bi bil živ vrag. „Bojim se ga kot živega vraga“ pomeni: bojim se ga, ker je živ vrag. — Pomniti je torej: „kot“ ni nikoli primerjalni veznik, ampak le „ko“ („večji ko“, ne: „večji kot“!); „ko“ primerja, „kot“ istovéti.

¹⁾ Tudi n. pr. češka: „Bylo pod mrakem i šlo se nám pěkně“ (Alpský Věstník 1910, 5, 65).

²⁾ Vodnik pravi l. 1809. v Pesmih za brambovce: „zdaj gre de al za življenje al za smrt“.

Sorodni duši.

Spisal Josip Premk.

V.

loboko je še snivala zora, ko je vstal tisto jutro Lovro hitro, kot da se mu mudi bogve kako. Privlekel je izpod postelje rjavkast kovčeg, ki ga je imel že pri vojaki, obrisal nekoliko raz njega prah in pričel polagati vanj obleko in perilo, vse lepo po vrsti — očitno se je pripravljaj na dolgo pot. Ko je bilo vse spravljeno, je kovčeg zaklenil, ga prevezal z močno vrvico, vtaknil skozi motvoz debelo palico in dvignil breme na ramo. Storil je tako par korakov, kot da poskuša, kako se bo neslo, nato je postavil kovčeg na tla in položil palico na mizo.

Zunaj je bila še noč, mirna in jasna, nič več ni žvižgal veter kakor prejšnji večer; samo tuptam se je posvetilo okno in zastrmel v noč.

Z nočjo se je hotel odpraviti Lovro od doma, pa sedaj, ko je bil pripravljen, se mu je zazdelo nekako čudno, da bi odhajal kakor tat in zločinec. Sedel je na rob postelje in se zagledal v tiste tri podobe, ki so visele ob njegevi postelji. Stare so bile, še mati jih je prinesla s seboj iz bajte in jih obesila nekoč, ko je bil Lovro že dorastel, k njegovi postelji. Lovretu je bilo, kot da jih mora sneti: čemu bi visele ob postelji sedaj, ko ne bo ne njega, ne matere?

Tako je premišljeval in se v duhu poslavljaj od vsega, kar ga je spominjalo na mlada, minula leta, dokler ni na vzhodu obledelo nebo in razlilo svoje sinje luči visoko do najvišjih zvezd, ki so vztrepetale in utonile v zarji. Od snežnih gor se je raztegnila po plani lahna, prosojna megla in se razvlekla kitasto po mrzlem zraku, ki je drhtel v motni jutranji svetlobi. Tenko ivje je viselo od vej kakor dragocene, vsekrižem nanizane nitke; tla so bila trda in zmrzla, da je zaškripalo pod Lovretovimi koraki, ko je stopil na plano.

Tuptam so se odprla vrata, cvileče je zaječal zapah; par glasov je zaspano izpregovorilo in spet utihnilo: Zapoljčani so se prebujali in vstajali.

Čisto tiho je odšel Lovro iz hiše, samo dekla, ki je hitela čez dvorišče v hlev, ga je zagledala in je začudenja obstala.

„Križani Bog, kam pa, Lovro?“

Lovro se je nasmehnil prisiljeno in ji podal levico, ker z desnico je držal palico, potaknjeno skozi motvoz, oмотan okrog kovčega, ki mu je čepel na hrbtu.

„Proč — v svet! Kaj bi doma —?“

In še bolj se je začudila dekla. Golido je postavila na tla in roke vprla v boke. Tako je stala pred njim in na obrazu se ji je poznalo, da mu ne verjame.

„Kam v svet — sedaj pozimi? Saj se samo šališ!“

„Ne šalim se; saj vidiš, da sem pripravljen za pot, in pust tudi ni, da bi igral komedije.“

„Pa zakaj, za božjo voljo — in tako nenadoma?“

Lovro je skomignil z rameni.

„Vseeno! Prej ali slej — nekoč se mora zgoditi!“

„Pa srečno hodi, Lovro, saj vem, zakaj greš! Še kesal se bo Štacunar: nikdo mu ne bo naredil toliko. Tudi jaz ne ostanem več dolgo, ako se je tako pričelo.“

Nato mu je podala roko in Lovro je odšel zadaj za hišo, da mu ni bilo treba odpirati hrešččih vrtnih vrat.

Pred Urbanovčevo hišo je stal hlapec in se oziral po nebu; ko je zagledal Lovreta, se je zasmel, ker dobra prijatelja sta si bila.

„No, kam pa ti tako zgodaj s tem tovorom?“

Lovro ni vedel, ali bi mu povedal ali bi šel dalje, in je nekaj časa molčal.

„Grem,“ je dejal naposled in pristopil nekoliko bliže. „Ne ljubi se mi več v tem kraju!“

Hlapec se je začudil in ga pogledal neverno. „Kaj pa te je obsedlo? No, pa če že kam greš — za par dni, pa postopi nekoliko noter, da ne boš hodil v tej megli, ki napravi človeku čisto objokan obraz. In tudi gorkeje bo potem, ko izide solnce. Kam bi neki tako hitel!“

In prijel ga je za roko in peljal siloma v krčmo, še od prejšnjega večera vse polno neprijetnega, s tobakovim dimom pomešanega vzduha, ki je legal težko na pljuča.

Urbanovec je prišel ravno iz zgornje izbe, še golorok je bil in brez klobuka; na zaspanih, čemernih očeh se mu je poznalo, da je ravno vstal. A on se ni začudil, ko je zagledal Lovreta s palico v roki in s kovčgom na hrbtu, pomežiknil je dvakrat, kot da hoče bolje videti.

„Torej greš,“ je dejal in sedel k peči. Poiskal je pod klopjo čevlje in mrmral komaj slišno:

„No, da! Kaj se hoče — morda te čaka kje v tujini sreča, nič se ne ve. Pravil mi je snoči Štacunar, da sta se sporekla in da misliš od tod, in sedaj, kakor vidim, greš res. Ti Matija — je velel hlapcu — natoči mu no slivovke! Takole zjutraj se prileže, posebno, ako je človek namenjen na pot. No, sedi no, kaj boš stal, kakor da si prvič v hiši. Sedi, da se še kaj pomeniva, predno greš! Kam pa pravzaprav misliš?“

Lovro je molčal, ker ni vedel, kaj bi odgovoril. Postavil je kovčeg na tla in sedel na klop ter podprl brado s kljukasto palico.

„Sedaj še ne vem,“ je odvrnil in gledal v tla. „V mesto pojdem, tam se bo že kaj dobilo. Zaslužil bom gotovo več kakor doma in lepše življenje bom tudi živel.“

„Seveda,“ je mrmral Urbanovec in oblačil kamižolo — „težavno je, če se z očimom ne razumeta. Vsak misli, da ima sam prav — Štacunar pa tudi ni eden tistih, ki bi se dal pregovoriti. Najbolj si ga razjezil zaradi tiste tam doli v Podmostju, tako se meni zdi; ako pa imata med seboj še kaj drugega — pa ne vem. Pri vsaki hiši je seveda kaj. No, pij!“

„Ampak tako nikjer, kakor pri nas,“ je odvrnil Lovro, srknil dvakrat in postavil kozarček nazaj na mizo.

„Seveda, Štacunar je natančen,“ je pritrdil Urbanovec — „toda pošten mož — od nekdaj ga že poznam. Preudari in premisli vsako stvar in kar reče, gotovo ni napačno. Dobro ime uživa povsod in ni ga, ki bi mu mogel kaj očitati.“

„Vsak ve svoje,“ je odvrnil Lovro, ker je vedel, da bi bilo zaman ugovarjati Urbanovcu.

„Čas bo,“ je dejal Lovro in je vstal. Dvignil je kovčeg na hrbet in stopil proti durim.

„Pa srečno torej!“ mu je voščil Urbanovec. Hlapec Matija pa ga je spremil do vežnih vrat in gledal na pragu še nekaj časa za njim, ko je stopal doli po vasi, lahko upognjen pod rjavim kovčegom.

Izza obzorja se je razlila po snežnem polju rumena luč; megla se je dvigala in kadila više in više proti goram; daleč naokrog je razlilo zimsko solnce iskreče bisere.

Pot je bila gladka in spolzka, da se je opotekal Lovro na desno in levo kakor pijan in kovčeg na hrbtu se je gugal ž njim vred.

Včasi je postal, se ozrl naokrog . . . nazaj na Zapolje, kot da pomišlja, ali bi šel ali bi se vrnil, a potem je pospešil korake in gledal naravnost v daljo predse.

Še nikoli ni bil na taki poti, in nekako tesno mu je bilo pri srcu. Neko plaho radovednost je čutil v sebi, ko je pomislil, kakšno življenje ga čaka tam za tistimi gorami — tam v mestu. Morda sreča, morda prevara, a sklenil je trdno, da se ne vrne osramočen in ponižan, pa naj se zgodi karkoli . . . Samo Katinka je bila, ki je napolnila njegovo dušo s trpko žalostjo, s strahom, ki se je razlil čez njegovo srce in razpregel čez vse njegove upe temno slutnjo, da zapušča nekaj, česar ne najde morda nikoli več . . . Bogve, ne ugasne li medtem svit njenih čarobnih oči, ji li ne uvene lice, zdaj tako mlado in cvetoče? Pozabila ga bo morda, ko bo živel tam daleč od nje, in prišel bo, ki ji bo govoril slaje nego on, in ona mu bo verjela kot dober, zaupljiv otrok . . . Morda pa se zgodi celo hujše: mogoče ostane v Zapolju in se pridruži njim, ki jo sovražijo in zaničujejo samo z besedami, a mislijo v srcu drugače. Prihajali bodo k njej in tudi njegov očim bo prišel in ji govoril o njem — falotu, ki se mu ni ljubilo delati in je šel raje v svet. In iztrga ji iz srca še tisto malo naklonjenosti, kar je čuti zanj sedaj . . . A nenadoma, kot da mu je zašepetala sama, se je spomnil obljube, ki jo je izrekla snoči, ko se mu je izvila iz objema . . . Ne, ne! Ona ne bo verjela Štacunarjevemu obrekovanju, ne bo zaupala Zapoljčanom, ki jih sovraži še izza detinskih let in spominjala se bo gotovo njegove ponižne in odkritosrčne ljubezni, kakor se spominja blagih naukov župnika Antona.

Med takim premišljevanjem je došel do klanca. Cesta se je spustila navzdol in tam spodaj je bilo Podmostje — dom njegovih sanj.

Počasi se je napotil navzdol po cesti, kakor da se boji približati se tisti novozidani hiši, kjer sloni morda pri oknu Katinka in gleda iz tople sobe v mrzlo zimsko jutro. Bogve, kakšna misel jo obide, ko ga zagleda s kovčgom na hrbtu in s potno palico v roki? — In če obstane pod oknom in ji pove — kam . . . bodo li postale solzne njene oči, bodo li vztrepetale njene ustnice in se napele in stisnile, da zaduše pritajen vzdih? . . . Bogve! Morda pa se ji zresni obraz kakor mnogokrat ob tem ali onem spominu in mu vošči srečno pot samo, da ga nekoliko utolaži, a ko izgine tam za sneženim poljem — pozabi kmalu vse, kar je bilo . . .

Toliko nevere je bilo v Lovretovem srcu, ker misel, da bi ga ljubila Katinka, se mu je zdela zaradi velike sreče skoro nemogoča. — In ko bi bilo vendar? — Potem bi šel v tujino veselih korakov in vsakega bi pozdravil s prijateljskim nasmehom, saj v srcu bi

nosil sladko zavest, da ga spremlja v duhu ljubeče bitje, da zre v daljo, kjer je izginilo dvoje hrepenečih oči, ki ga pozdravijo, ko se vrne, še z večjo ljubeznijo . . .

„Kam, Lovro!“

Ko jo je zagledal še ljubkejšo kakor v svojih sanjah, ni vedel, kaj bi odgovoril . . . Stala je gori za hišo s košaro ob boku; rožasto ruto je imela zamotano okrog glave in obraz ji je rdel od mraza. Gledala je nanj z velikimi, smehljajočimi očmi, kot da se mu smeje tako romarsko oprtnemu, kakor ga še ni videla nikdar.

„Kam pa misliš, Lovro?“

In zvonek smeh ji je zažuborel iz prsi, ki so se ji rahlo bočile pod črno jopico.

„Proč!“ je odvrnil Lovro in stopil proti hiši.

Katinka je postopila naprej in čez trenotek je bil Lovro v tisti sobi kakor prejšnji večer.

Stal je ob peči in ni odložil kovčega, kakor da premišljuje, ali bi ji povedal kako in kaj — ali ne.

„Govori vendar, kam misliš!“ ga je skoro poprosila Katinka in stopila bliže k njemu. „Odloži no tole breme!“

In ne da bi bila čakala njegovega odgovora, mu je vzela palico iz rok in jo postavila v kot.

„V tujino grem,“ je dejal Lovro zamolklo in pogledal žalostno v tla. „Proč, v mesto!“

In potem ji je povedal, zakaj se je namenil odtod. In Katinka ga je poslušala in ni trenila z očesom.

Ko je prenehal, se je zagledala vanj zamišljeno in tudi njen obraz je postal nekako otožen.

„Pa bi ne šel, Lovro,“ je dejala po dolgem molku in ga pogledala vdano in proseče.

„Veš kaj, Lovro,“ je vzkliknila nenadoma in ves obraz se ji je zasvetil v veselju — „tukaj ostani!“

„Kje?“ se je začudil Lovro in tudi raz njegov obraz so izginjale sence otožnosti.

„Tu, pri meni,“ je odvrnila Katinka glasno in stopila prav k njemu. „Tu v tej hiši!“

Lovro ni vedel, ali se šali ali misli resno, in gledal je začudeno njene bliskajoče oči.

„Da, tako stori, Lovro!“ je dejala odločno, kakor je Lovro še ni čul. „Kaj bi hodil odtod samo zaradi očima, ko lahko ostaneš tu, ako se ne bojiš —“

„Koga bi se bal?“ jo je prekinil Lovro. „Samo govori, kako misliš!“

Katinka se je nasmehnila in zmajala z glavo.

„Kdo bi si mislil, da si tako malo — pogumen!“

Lovro je zardel kakor otrok in začutil je, da je brez vsake moči in volje, kadar so vprte vanj njene globoke oči.

„Še čudno, da se nisi prijoval kakor kak mali Tonček, kadar ga ozmerja oče,“ se je šalila Katinka še dalje, in ves razposajen je postal njen glas.

„Ne norčuj se, Katinka! Ti ne veš, kako je z menoj,“ je odvrnil Lovro počasi in gledal v kovčeg, ki je stal pred njim na tleh.

Katinka je nekoliko pomolčala, nato je pristopila prav k njemu in ga stresla za ramo.

„Glavo pokonci, Lovro!“ je dejala z zvonkim glasom. „Nič ne bodi žalosten, posebno danes ne, ko sem jaz tako židane volje, da bi se sprijaznila celo z Zapolčani, ko bi ne bilo med njimi tvojega očima, ki podi od hiše takega fanta!“

In zavrtela se je na peti, da je zaplesalo krilo v kolobarju, in stopila je k omari ter postavila predenj mero cekinastega vina.

„Vidiš, tako, da ne boš hodil žejen v tujino,“ je dejala šaljivo in prisledla k njemu. „Ampak pust si danes — včeraj si bil vse drugačne volje.“

„Ali si kaj huda, Katinka?“ jo je povprašal in gledal v kozarec, kakor da se ne upa pogledati v njo.

Katinka ga je pogledala postrani, visoko je povzdignila obrvi, da so se vprle vanj njene oči nekako očitajoče.

„In sedaj še vprašuje porednež,“ je dejala resno, a poreden nasmešek, ki je čepel ves čas v kotu njenih drobnih ustnic, se je razlil nenadoma po vsem obrazu. „Najprvo napraviš hudobijo, potem pa prideš ves skesan in ponižen — o ti!“

„Lovro je spoznal njeno nagajivost in takrat je iztegnil roko in ujel njeno desnico. In še predno je mogla Katinka zbežati, jo je pritegnil k sebi in posadil v naročje.“

„Katinka, ali veš, kaj si mi obljubila snoči?“ jo je povprašal in jo tesno privil k sebi. Ves obraz mu je gorel in Katinka je čutila, kako mu utriplje srce sunkoma.

„Pa si prišel zgodaj terjat,“ je dejala šepetaje, zatisnila oči in mu ponudila drobne ustnice. —

„Dovolj,“ je dejala naposled in ga rahlo odrinila od sebe, ko ji je Lovro razgrel ves obraz z vročimi poljubi.

Glas se ji je tresel kakor drhteča struna in nič drugega ni mogla izpregovoriti. Takrat je ovila roke okrog njegovega vratu in skrila obraz na njegovih prsih. Lovro je čutil, kako ji drhti vse telo, kako se ji dvigajo in upadajo mlade prsi, in ko ji je hotel dvigniti glavico, sta kanili na njegovo roko dve topli solzi . . .

„Čemu jokaš, Katinka?“ jo je povprašal in se sklonil niže k njenemu obrazu. Obrisal ji je solzne trepalnice in jo vnovič poljubil v gorko lice, a Katinka je molčala.

„Povej, Katinka,“ jo je poprosil zopet — „kaj ti je?“

Katinka ga je pogledala hvaležno in se skušala celo nasmehniti.

„Saj nisem žalostna . . . Srečna sem in od veselja ne vem, kaj bi storila, ko sem našla saj enega, ki me resnično ljubi. Kaj ne, Lovro, da se ti ne znaš hliniti?“

„Kako moreš misliti kaj takega, Katinka! Pusti te misli in veruj mi, da si mi ti vse na svetu!“

„In sedaj ostaneš tukaj pri meni, kaj ne,“ je povzela — „pa naj govore ljudje, kar hočejo. Oba jih pozna in se ne bova brigala za njih govorice. Gospodar te hiše, brat župnika Antona, mi hoče itak preskrbeti nekoga, kajti dela je pri hiši posebno poleti precej in jaz vsega ne morem opraviti, ker moram biti največ v gostilni. In tako ostaneš tukaj ti — natančneje pa se dogovorita z gospodarjem, saj mi je pisal, da pride v nedeljo. Tu v pritličju boš najbrže imel svojo izbo, a prva in največja skrb naj ti bo“ — je dodala z nasmehom in mu zažugala — „da me kdo ne ukrade.“

Rožasta ruta ji je zdrknila na tilnik in pramen črnih las se ji je vsul na belo čelo.

„Ali si zadovoljen?“ ga je vprašala.

„Ti še vprašuješ,“ ji je odvrnil Lovro, ki je poslušal kakor v lepih sanjah . . . „Ali vse je prišlo tako hitro; saj ne vem, ali je resnica ali sanjam.“

Katinka se je zasmejala in ga stresla za uho.

„Pa se prebudi vendar, ako spiš!“ In čez nekaj časa je pri-dejala bolj tiho: „Ti, Lovro, bogve zakaj sem mislila nate tako pogosto že tam doli na Dolenjskem in zakaj sem prišla z veseljem zopet tu sem, kjer sem užila pred leti toliko žalosti?“ —

„Čudno, kaj ne?“ je dejal Lovro in jo pogladil po laseh. „In še bolj čudno, da sva se našla ravno midva, ki sva tolikim v napotje!“

Solnčni žarki so zaplesali po sobi in oblili Katinki obraz, da ste se zasvetili tisti dve solzi pod očesom kot dva dragocena bisera . . .

(Konec prihodnjič.)

Ivan vitez Trnski — zadnji Ilir.

Spominska črtica.

Sestavil M. Pirnat.

a Veliki Šmaren lanskega leta smo slavili v Krapini stoletnico rojstva dr. Ljudevita Gaja, početnika velike ilirske ideje. Dva dni pozneje pa se nas je odpeljala iz Zagreba družbica v okolico prijaznega Samobora, da posetimo in počastimo zadnjega še živečega Ilira — Ivana viteza Trnskega, ki je bival ondi na običajnem svojem letovišču. Nekaka svečana čuvstva so nas obhajala, ko smo se po lahno napetem griču bližali prostornemu domu z obširnimi vrtni. Preprijazno nas je sprejela Trnskega hčerka Zora in nas spremila tja na konec vrta, kjer je sedel starček v zatišju dveh majhnih smrek.

Tako sem videl prvič in zadnjič Trnskega živega. Naključje pa je hotelo, da sem ga videl tudi na mrtvaškem odru, ko sem se letos dne 1. julija slučajno mudil v Zagrebu. V izložbenem oknu nekega pogrebnege zavoda sem čital tužno vest, da je prejšnji dan, 30. junija, ob pol eni popoldne mirno v Gospodu zaspal „Ivan vitez Trnski, c. in kr. polkovnik v pokoju, bivši veliki župan razvojačene županije belovarske, komtur reda Franca Jožefa I., vitez reda železne krone III. reda, komtur papeževega reda sv. Gregorja in turškega reda Medjidije, vitez švedskega mečevega reda, hrvaški književnik, častni član jugoslovanske akademije, častni predsednik Društva hrv. književnikov, častni meščan svobodnega in kraljevega glavnega mesta Zagreba in mest Belovara in Broda itd. itd.“

Pred odhodom iz Zagreba sem šel kropit Trnskega v Trenkovo ulico št. 5. Popolnoma neizpremenjen je ležal na mrtvaškem odru. In ako si pogledal to lepo, polno lice, te komaj znatne gube na čelu in brke le nekoliko pobeljene, bi bil nehote rekel, da leži tu mož kakih šestdesetih let, ne pa starček nad devetdeset. Te moje vrste¹⁾ o njegovem življenju in delovanju pa naj bodo položene kot skromen šopek na oni znameniti grob, ki krije poleg drugih Ilirov tudi našega Trnskega.

* * *

¹⁾ Glavni vir za ta članek mi je bil nekrolog, ki ga je o Trnskem prinesel zagrebški „Obzor“ kot uvodnik dne 1. julija 1910.

Ivan Trnski se je narodil dne 1. maja 1819 v Bači, v sedanji belovarski županiji. Oče mu je bil ljudskošolski učitelj, mati pa hči poznejšega štabnega okrajnega zdravnika iz Gline. Po očetovi smrti ga je sprejel zagrebški škof Maksimilijan Alagović v zagrebško sirotišče, kjer je v učenju sijajno napredoval. Kot dijak je zahajal po „Novine“ v Gajevo tiskarno, kjer se je seznanil z Dragotinom Rakovcem in dr. Ljudevitom Gajem. Po dovršeni gimnaziji bi se naj po želji sorodnikov posvetil duhovskemu stanu, ki pa Trnskemu ni ugajal. Zato je sprejel odgojiteljsko službo v hiši Jankovičevi, potem v Rupčičevi in nazadnje v hiši Daubachyjevi, kjer je poučeval mladega barona Inkeya in preživel počitnice ž njim na velikih posestvih na Ogrskem.

Z vladno podporo se je podal l. 1837. v Gradec, da se izobrazí za upravnega uradnika v Vojaški Krajini. V Gradcu je imel za sošolce navdušene Ilire: Muršca, Trstenjaka in Lavriča, s katerimi je sklenil prijateljstvo. Razen strokovnih predmetov je poslušal tudi predavanja Mucharjeva iz estetike ter pridno zahajal v knjižnice in prebiral leposlovna dela.

Leta 1839. je Trnski prvokrat posetil Dalmacijo, kjer se je seznanil s Petranovićem, Kaznačičem ter tudi s črnogorskim vladiko Petrom Njegušem. Po dokončanih študijah v Gradcu je prišel v Zagreb, kjer mu je Gaj ponudil uredništvo svojega leposlovnega lista „Danice“. A pogajanja so se razbila in Trnski je vstopil kot uradnik pri upravi II. banske polkovnije v Petrinju. Po kratkem bivanju v Divuši je prišel Trnski v Gline, kjer je tedaj sprejel zapovedništvo I. banske polkovnije tedanji podpolkovnik Josip Jelačić. V njegovi hiši je Trnski preživel nepozabne dni. — Leta 1843. se je mudil Trnski kot upravitelj v Maji, postal je poročnik in v kratkem so ga premestili v Virginmost. Ko je leta 1848. postal Jelačić po želji narodovi ban, je pozval Trnskega v bansko konferenco, ki bi naj napravila osnovo reform za Krajino. V tej konferenci je Trnski deloval kot poročevalec, pozneje pa se je vrnil na svoje mesto v Virginmost. Na priporočilo Preradovića ga je pozval Jelačić l. 1852. v Zagreb k odseku krajinske uprave.

Leta 1854 je pršel Trnski v Gline za polkovnega upravnega poročevalca. Tu je mnogo občeval s Preradovićem, a obema je bil polkovnik vrli poštenjak in odločni hrvaški rodoljub Anton baron Benko. Po štirih letih so premestili Trnskega v Mitrovico, odtod kot kapitana (stotnika) v Belo cerkev ter ga nato pozvali na Dunaj, da sodeluje kot poročevalec v posebnem poverjeništvu pod pred-

sedstvom generala Filipovića pri izdelovanju zakonskih osnov in izprememb za Krajino. Kot polkovni upravni poročevalec je deloval v Karlovcu, kot aktuar Filipovičev pa pri srbskem narodnem kongresu. Za vrlo njegovo delovanje so ga imenovali za majorja in ga odlikovali z redom železne krone.

Leta 1869. je potoval naš cesar čez Zagreb v Krajino. Na predlog generala Gablenza so prideli Trnskega najvišjemu spremstvu. Pri avdijencah v Karlovcu, na Reki, v Senju, v Petrinji in v Belovaru ter pri kraljevih posetih v vojnih kaznilnicah se je izkazal Trnski dobrega tolmača in poročevalca. Kot belovarski veliki župan je uredil s pomočjo Buda Budisavljevića in Savoslava Vukelića županijo ter si pridobil zaupanje naroda. Ker se ni hotel zavzeti l. 1872. pri volitvah za vladne kandidate, je odstopil kot veliki župan, a kralj ga je odlikoval s komturnim križem Franc Jožefovega reda.

Iz Belovara se je preselil Trnski v Zagreb, kjer je dobil nalogo, da izvede razlastilne posle pri krajinski železnici. Po štiriinštiridesetletnem delovanju je bil na lastno prošnjo na novega leta dan 1885 upokojen.

Še kot upravni poročnik se je Trnski l. 1850. poročil z Viljmino Lavričevo, sestro odvetnika dr. K. Lavriča, znanega slovenskega rodoljuba v Gorici. Iz tega srečnega zakona se mu je narodilo devetero otrok; osem sinov in ena hči.

Trnski je bil vedno vedrega duha in se je zanimal ves čas za dnevne dogodke, dokler ni odšel za pesnikoma Martičem in Ilijaševićem, ki sta za dolgo dobo preživela svoje ilirske tovariše, tudi on.

* * *

Že v zgodnji mladosti se je vzbudilo v Trnskem veselje do književnosti in ga spremljalo ves čas življenja do smrti. V 14. številu Gajevе „Danice“ je izšel leta 1835. prvi njegov sestavek „Konj Kosciuskov“. Kot dijak je priobčeval v „Danici“ pesmi in članke, katere so Gaj, Rakovac in J. Mažuranić z veseljem sprejeli. V Gradcu je nadaljeval svoje književno delovanje, pri Kol. Kvasu je poslušal slovenska predavanja in je uvajal slovenske prijatelje v znanje hrvaškega jezika ter jih pridobival za ilirsko idejo. Svoje pesniške prvence je izdal leta 1842. „Vila ilirska“, ki otvarja zbirko, nam podaja pesnikov program, kateremu je ostal zvest do konca življenja. Druga pesem, „Sinovska uspomena majci“, izraža misel, da posvečuje njegovo žalost po umrli materi delo za domovino. Niz nežnih pesmi je posvetil ljubici. V tej zbirki se nahaja tudi znana njegova

„Pjesma brodarska“ (Oj talasi mili, ajte“). Med prevodi najdemo tudi Schillerjevo „Pesem o zvonu“, katero je pesnik pozneje še dvakrat predelal.

Ko je bival Trnski v Divuši, se je seznanil z izvrstnim pevcem in spretnim skladateljem Bosancem, ki je uglasbil več njegovih pesmi. V Glini je sklenil prijateljstvo s polkovnikom Jelačićem in njemu na čast je zložil glasovito pesem „Ljubimo te, naša diko“. Ob priliki blagoslavljanja novih polkovnih zastav je zložil ono znano „Oj Banovci“, ki je postala vsled srečnega napeva najbolj priljubljena koračnica krajskih polkovnij. V humoristični epski pesnitvi „Zvekan opet na svietu“ (1844) šiba Trnski glavne napake tedanje zagrebške družbe, zlasti smešno hlastanje po tujih navadah. Toda poleg karajočega zasmeha se oglašča tudi pesnikovo domoljubje in hrepenenje za drago v daljini.

V Virginmostu je napisal povest „Kod profuza (1850), za katero je zajel snov iz življenja v Krajini. V dobi svojega dveletnega bivanja v Zagrebu (1852—1854) je napisal mnogo pesmi, ki jih je večinoma objavil v „Nevenu“; med temi je posebno znana „To bi liepo, krasno bilo“. Prevel je „Kraljedvorski rokopis“ in Puškinovi deli „Kavkaški zarobljenik“ in „Bakčiserajski vodomet“ ter znamenito Deržavinovo odo „Bog“. V Glini je pohrval Puškinovo povest „Plemkinja seljakinjom“, pošiljal Šuleku prispevke za njegov „Rječnik“ in pomagal Preradoviću v jezikovnem oziru. V Beli cerkvi je prevajal Puškinovega „Onjegina“, zapel veličastno odo „Slava mladosti“ in zložil več mladinskih pesmi, namenjenih za ljudsko-šolsko čitanko. V Karlovcu je zložil epski pesnitvi o slovanskih apostoli Cirilu in Metodu in o sigetskem junaku Nikolaju Zrinjskem. V karlovškem časopisu „Glasonoša“, kateremu je Trnski duševni ustanovnik, je zapel leta 1862. svoje „Kriesnice“, ki jih je izdal v treh delih (1863, 1865 in 1881). „Kriesnice“ posvečuje Trnski „trim sestram, Hrvaticam, Srpkinjam i Slovenkam“. Odlikujejo se po nežnem izraževanju in lahkoti stihov; pesniku vro iz veselega, za vse lepo in blago vnetega srca, kar je njih posebnost, kajti Trnskega vrstniki so najrajši ubirali resne elegične strune.

Njegova je zasluga, da se je v Zagrebu osnoval časopis „Vienac“, kateremu je ostal Trnski ves čas zvest sotrudnik. Za književno društvo sv. Jeronima je napisal poučno pripovedko „Učitelj Dobrašin“. V njej je postavil hvaležni spomenik svojemu očetu in istrskemu rodoljubu škofu Dobrili. Razen te pripovedke je objavil še druge sestavke, n. pr.: „Hrvati u Istri“, „Krajiški Horacijevac“,

„Prepokračena domača haljina“, „Prieki liek“, „Šaljivac Roko“ in druge, ki so tiskani v raznih časopisih, največ v „Viencu“. Vrh tega je deloval v „Hrvatski Matici“, bil v odboru hrvaškega gledišča in prevajal gospodarska dela, namreč Bayerovo razpravo „O regulaciji Save“ ter Veselega deli „O pomanjkanju vode v Gornji Krajini“ in „O Krasu Gornje Krajine“. Nepregledno je število pesniških umotvorov, da bi zbrana njegova leposlovna dela tvorila lepo število zvezkov. Izdajanja svojih skupnih del se je lotil sam, toda izšli sta le dve knjigi.

V svojem 71. letu je zložil „Anko Lovičevo“, morda njegovo najbolje delo. 76 let star pa je zapel obširno pesem o banu Petru Berislaviću. Oba epa imata svoje korenine v narodnem življenju, v obeh razvija velike etične ideje. V „Zabavni knjižnici“ Matice Hrvatske je izdal „Iz slavenske rodbine“ (1904), zbirko prevodov čeških, ruskih in tudi šest slovenskih pesmi, namreč Strelcov „Popotnik“, Prešernove „Strunam“, „Pod oknom“ in „Vrba“, Gregorčičevo „V pepelnici noči“ in Aškerčev „Mejnik“. Žal, da se Trnskemu baš slovenski prevodi niso posebno posrečili.

Po njegovem trudu se je osnovalo društvo za „Plitvička jezera“, katerih čarobno lepoto opeva Trnski v sonetih. Velikih zaslug si je pridobil za „Društvo hrvatskih književnikov“, kateremu je bil častni predsednik in mu zagotovil obstanek s tem, da mu je preskrbel društveno glavnico.

Vsa njegova dela, izvirna in prevedena, pričajo, kako temeljito je poznal Trnski hrvaški jezik in kako mu je bila na srcu njegova čistost in pravilnost. Njemu sta pošiljala Vraz in Preradović svoje pesmi v popravo, in nebroj je spisov, ki jih je Trnski jezikovno priredil za leposlovne liste. Pisal je o germanizmi, ki so se vtihotapili v hrvaščino, in še v globoki starosti je z mladeniško živahnostjo napisal za akademijo razpravo, v kateri se bori proti raznim napakam in razvadam hrvaškega pravopisa. Seveda so zadeli njegovi nazori tudi na odpor. V „Viencu“ je objavil znamenit članek „O našem stihotvorstvu“ (1874), v katerem je z uspehom dokazal, da v narodnih pesmih odločuje naglas, ne pa kvantiteta.

In tako so Trnskemu hitro tekla leta med neprestanim delom, dokler ni kot zadnja priča narodnega preporoda legel k večnemu počitku k njim, ki so ga navdušili za književnost. V hrvaškem slovstvu in v srcih hvaležnega naroda si je postavil trajen spomenik kot nežen, rodoljuben pesnik in kot vnet zagovornik lepote hrvaškega književnega jezika.

Književna poročila.

Rocznik slawistyczny (Revue slavistique). Kraków, G. Gebethner & Comp. I. 1908, IV + 324 str. II. 1909, VIII + 318 str. Cena letniku 8 K.

Poleg revije *Świat słowiański* je začelo v Krakovu izhajati tudi strogo znanstveno glasilo, ki priča o resnobnem zanimanju Poljakov za slovanstvo. Imenovani *Rocznik* (letnik) *slawistyczny* so osnovali člani krakovske univerze: Jan Łoś, slavist, Leon Mańkowski, indolog, ki se je pa baval tudi s slovanskim jezikoznanstvom, Kazimierz Nitsch, slavist, in Jan Rozwadowski, primerjajoč jezikoslovec. L. Mańkowski pa je že pri začetku tiska II. letnika umrl, ostali so torej le trije izdajatelji, ki imajo po svojem poklicu in po svojih študijah delo s slovanskim jezikoznanstvom. Temu hočejo služiti „s kritičnimi, jedrnatimi in stvarnimi poročili“ o občni slavistiki v zvezi z indoevropskim jezikoznanstvom in o spisih na polju posameznih slovanskih jezikov. V prvi vrsti se ozirajo ne samo na najvažnejše knjige in razprave, ampak tudi na članke v raznih periodičnih izdanih, kar je posebne hvale vredno. Za kritikami pa prinašajo kritično bibliografijo. Pisalo se je v I. letniku lahko poljski ali pa v svetovnih jezikih (angleški, francoski in nemški), ali že v II. letniku je uredništvo premagalo tehnične težave ter natisnilo obširno rusko recenzijo o maloruski gramatiki. Na tem potu se seveda lahko nadaljuje in uredništvo tudi pravi (II. 135), da je to začetek rabe vseh slovanskih jezikov; saj večjezični časopisi tudi pri zapadnih narodih niso nič nenavadnega, slavisti pa seveda morajo razumeti vse slovanske jezike. Pač pa je želeli, da se pisatelji izogibljuje gramatičnim neologizmom in rabijo kolikor mogoče mednarodno terminologijo.

Izdajanje takega strokovnjaškega glasila ni mala reč. Priznati se mora urednikom, da so našli dobre sodelavce med slovanskimi in drugimi slavističnimi jezikoslovci in da so kolikor mogoče aktualni. Že drugi letnik (1909) poroča v bibliografiji skoro izključno o spisih, ki so izšli I. 1908, o starših pa zaznamuje recenzije istega leta. Bibliografijo o južnoslovanskih jezikih so sestavili za slovenski jezik Lokar (I) in Kidrič (II), za srbsko-hrvaški Boranič, za bolgarski Mladenov. Kritike in poročila se pa ne omejujejo na strogo jezikoznanstvo, ampak se ozirajo tudi na druge stroke, ako so z njim v zvezi, kakor prazgodovina, starša kulturna zgodovina, mitologija in zgodovina slovanske filologije. Za strogo znanstveno stališče je razdeljena bibliografija po tehle skupinah: 1. občeslovanski del, 2. starocerkveni jezik, 3. „grupa buhgarsko-macedonska“, 4. „grupa serbo-chorwacka“, 5. slovenski jezik, 6. „grupa czesko-słowacka“, 7. „grupa łużycka“, 8. „grupa lechicka“, 9. „grupa ruska“. Kakor vidimo, se imenuje med živimi slovanskimi jeziki samo slovenski, drugod pa se govori o „grupah“ ali skupinah narečij, katera mora znanost smatrati za celote, dasi v življenju ne nahajamo kulturnih (pri Hrvatih in Srbih) in jezikovnih edinic, kajti Slovaki so se odcepili od Čehov, Rusini ali Malorusi ali Ukrajinci od Velikorusov, dva književna jezika ima celo malo številce Lužičanov; delajo se tudi poskusi, iz Kašubov in pomorskih „Slovincev“ napraviti „narod“, različen od Poljakov, ali naši poljski učenjaki niso šovinisti in potaplajo svoj veliki narod v „lechicki“ skupini. Prav zanimiva je recenzija „ukrajinske grammatike“ Krymskega, ki jo je napisal Al. Šachmatov, duša oddela ruskega jezika in slovesnosti v peter-

burški cesarski akademiji znanosti. Odlični ruski lingvist je znan kot odločen zagovornik maloruskega književnega jezika — na tem stališču stoji tudi večina akademije — in govori tudi tukaj (II. 143) o njega važnosti, „kak samostojatelj nago i ravnopravnago v glazach ljudej nauki i literatury člena v ruskoj semov jazykov,“ ali pobija energično prevročega ukrajinskega rodoljuba, ki se premalo ozira na občersko prošlost in skupne pojave „jezikov v ruski rodbini,“ da rabimo ravnokar v izvirniku omenjeni izraz, kajti od tega trpi historična in primerjajoča ruska gramatika in seveda tudi pravilno objasnjevanje maloruščine same.

Novo kritično glasilo na polju slovanske filologije nam je neizmerno dobrodošlo. Večje razprave in članke prinašajo periodične publikacije akademij in raznih društev ter različni časopisi, ali nam je nujno treba pregleda in ocene vseh strokovnjaških spisov v slavistiki, sploh organizovanega dela kakor v vsaki znanosti. V slavistiki pa je posebno težko zasledovati nove knjige, razprave in članke, ki so večkrat lahko prav majhni, ali za tega ali onega specialista jako važni. Ako dalje pomislimo, kako težko se naroči iz raznih slovanskih dežel kaka knjiga ali posamezna številka kakega časopisa, želimo pač tudi izvedeti, kaj je vsebina kake knjige ali razprave, kaj je v nji novega in koliko je sploh vredna; saj izhajajo celo debele knjige, o katerih se lahko kratko pove „brez vrednosti“, kar strokovnjaku prihranja mnogo skrbi, časa in denarja. Sicer pa v vsaki znanosti opazujemo, da ne more nihče zasledovati vse nove literature in da so kritični referati, ako že ne recenzije, neobhodno potrebni. Te naloge pa ne izpolnjujejo sistematično niti *Archiv für slavische Philologie* niti *Izvestija otdělenija russkago jazyka i slovesnosti peterburške akademije* niti praški *Listy filologické* niti varšavski *Russkij filologičeskij Věstnik*, ki prinaša še največ bibliografije; pri Jugoslovanih pa itak nimamo nobenega pravega filologičnega, kaj šele slavističnega glasila.

Poskuse podobnih podjetij smo že imeli. V l. 1898—1900 je izdajal L. Niederle v Pragi *Věstnik slovanských starožitností* (4 zvezke), kateremu je sledil leta 1900. in 1901. *Věstnik slovanské filologie*, ki so ga izdajali L. Niederle, Fr. Pastrnek, J. Polivka, I. Zubatý, v Peterburgu pa je akademija v istih dveh letih osnovala *Slavjanověděnie*. Tega je bilo preveč, iz tega in drugih vzrokov sta nehali tudi v istem času obe glasili. Želimo, da se to ne bi ponovilo, kajti tudi takrat je ruska akademija v svojih „*Izvestijah*“ začela prinašati bibliografijo, ki se pa ne ozira samo na jezikoslovje, ampak na vse stroke slovanske filologije, tudi na zgodovino slovanskih narodov, ki spada na Ruskem k „*slavjanověděniju*“. Tu je pač treba naglašati staro željo, katero je izrazil tudi letošnji slovanski shod v Sofiji, naj delujejo slovanske akademije in univerze po dogovorih in nekih načrtih, saj danes celo akademije velikih narodov organizujejo skupno delo, na pr. *Thesaurus linguae latinae* ali *Corpus srednjeveških grških listin*. Dela je povsod dovolj in še preveč, naj se torej sporazumno deli. Krakov bi se n. pr. lahko še bolj omejil na strogo jezikoznanstvo, Peterburg pa na vso ostalo slovansko filologijo. Zato pa bi naj bila bibliografija povsod res popolna ter informirala precej temeljito tudi o vsebini in vrednosti vseh navedenih knjig in spisov. Še bolj bi seveda bilo eno skupno glasilo za poročila o vsej slovanski lingvistiki in filologiji, v katerem bi se dopuščala raba raznih slovanskih jezikov, ako si pisatelji to žele.

O podrobnostih prvih dveh letnikov tukaj ne morem govoriti. Za sedaj se veselimo, da smo dobili na svojih tleh dobrega voditelja vsaj po slovanskem jezikoslovju, brez katerega ne sme in ne more biti noben delavec na polju tega ali onega slovanskega jezika.

M. Murko.

Stratimirović Gj. Gjorgje: Odabrane pjesme, izvorne i prevedene. —

Štampa srpske štamparije u Zagrebu. 1910. m. 8°. 86+6 str. Cena 2-50 K. (V cir.)

Knjiga je posvećena pesnikovi materi in obsega dva precej enaka dela. Prvi del (do str. 40) zavzemajo pesmi, med njimi je tudi nekoliko prigodnih (pa ne v Goethejevem zmislu), tako da jih mora pesnik v posebnih opazkah razlagati. Te opazke zavzamejo na koncu knjige štiri strani; med njimi je marsikaj, kar bi lahko izostalo, n. pr. dokazilo o kraju, kje je „Brankova čaša“ že natiskana, in razlaga o „mozajik-pesmi“ (stran 84—85), s katero hoče pomagati komentatorju njegovih poezij. Literarnim zgodovinarjem in estetom pač Stratimirović ne bo dal mnogo posla. Njegovi stihni niso nikak izraz močnega čustvovanja niti globokih strasti. Stratimirović se ne potika okoli Ganga, ne poje o lotosu, palmah, pinijah in cipresah, sploh nima onega orientalskega in južnega aparata, s katerim moderni pesniki za silo kolorirajo oskudnost poetske zamisli in večkrat naivno pomanjkljivo arhitektoniko. Tudi ni nikak kavarniški junak, ki s samozadovoljstvom pomaka prste v svojo srčno kri. Ne. On je dobro, naivno domače dete, zadovoljen z lepoticami Spleta in Kaštela; tem bi lahko te verze napisal v album, ne pa jih naprtil na odgovornost svoje vile. Ta njegova vila (gl. str. 37) je pač vredna, da se ob nji nekoliko pomudimo. „Voda neka kô da spava, nad bistrinom ja sam klekô: sa dna zvuci bruje meko. — Tamo dole vila sniva: —“ torej pod vodo, kaj čuda, če se to pozna tudi na pesmih. Voda daje slab pesniški entuzijazem, a da ustvari v čitatelju vsaj nekaj entuzijazma, si je spretno izposodil iz srbske zgodovine rekvizite, ki že s svojim samim imenom ustvarijo svečano (pesniško) razpoloženje. To je zelo preprosto; a potem to ni delo Stratimirovića, ampak Branka (Radičevića), sv. Save itd. Ta vrsta rodoljubne „poezije“, je samo pesek v oči.

Formalna stran teh pesmi je jako, za XX. stoletje skoro preveč primitivna. To se posebno opaža na prevodih, ki so relativno vredni večje pozornosti. Izbrane so predloge dobro. Vendar pa ga ne moremo pohvaliti, da je pokazal pri izbiri svoj dober literarni okus; izbrane pesmi niso le najlepše, ampak tudi najpopolnejše: iz Goetheja „Mignon“, „Der König von Thule“, iz Heineja „Lorelei“, „Du bist wie eine Blume“, „Ein Fichtenbaum steht einsam“, „Auf Flügeln des Gesanges“, „Die Wallfahrt nach Kevlaar“. Enako je s prevodi iz Petrarke, pred vsem pa iz Carduccijs. Velika tehniška dovršenost teh pesmi je delala prevajalcu skoro nepremagljive težkoče. Ne toliko pri lahkkih in preprostih madrigalih in kanconah Petrarke, ko pri grandioznih, silnih Carduccijskih stvarih. (Izbrane so najlepše iz zbirke „Rime Nuove“.) Najbolj se mu je še posrečil prevod Carduccijskega „Il colloquio cogli alberi“ (str. 60), druga kvartina soneta „Qui regna amore“ (str. 53) pa je popolnoma popačena z vrinjeno frazo „val'ma šumeć breg što biju“; v drugi tercini istega soneta je prevedel „l' amor mio, che in ogni sentimento vive, e ti cerca in ogni bella cosa“ z „osečaj moj svaki svud te tražeć svaku lepost mazi“!! Še huje se je godilo Heineju, ki ga Stratimirović ni toliko doumel, da bi spoznal slikovitost njegove genijalne tehnike. Zato je tudi ne respektira in dela s Heinejem kakor Prokrust z nesrečniki, ki so zablodili v njegove razbojniške roke. Kdor Heineja pozna in ga zagleda v Stratimiroviću, ta ga ne spozna več in reči mora kakor Marjetica Faustu: „Heinrich, mir graut vor Dir!“

Prevodi iz Goetheja in Heineja kažejo v jarki luči vse nedostatke te knjige. To niso pesmi, nego verzi, a še ti natrpani z najrazličnejšimi mašili brez barve, brez izraza. Ž njimi postaja pesniška dikcija meglena. Vse to velja, dasi nekoliko v manjši meri, tudi za Stratimirovićeve izvirne pesmi.

H. A. Barić.

O rabi dovršnih in nedovršnih glagolov. V 8. in 9. številki „Ljubljanskega Zvona“ je gosp. L. Pintar na urednikovo željo poročal o mojem spisu. Ves ta referat gosp. L. Pintarja pa ni ocena, ker se le mimogredé dotika razprave, nego samo obrana njegove teorije in teorije g. P. Škrabca. Vedel sem, da gospoda L. Pintarja in P. St. Škrabca ne prepričam; kajti vsak roditelj ljubi svoje telesno ali duševno dete, če prav nebogljeno, in ga ne bi zamenil za tuje zdravo. — Res trdi, da mu uverjenost ni dala in mu še danes ne dá (g. ocenjevalec je podčrtal „da“, češ, tako je pravilno in ne „daje“. Tudi jaz priznavam, da je tukaj poleg „dajem“ pravilno tudi „da“, ker je to neomejeni sedanjik), da bi se uklonil in priznal nasprotnikom, da je edini pravilni pravi sedanjik „dajem“ in ne „dam“. Zato tudi ne odgovarjam njemu, nego se obračam do čitateljev, ki naj sodijo „sine ira et studio“, kdo ima pravo.

Gosp. ocenjevalec se sklicuje na P. Škrabca, katerega tudi jaz častim in cenim kot dobrega poznavalca slovenščine; vendar ne morem pritrditi njegovi teoriji o sedanjski efektivnosti nedovršnih glagolov, ker je on v družbi g. ocenjevalca osamljen, dočim se strinjam jaz s korifejami, kakršni so Miklošič, Jagić, Delbrück in stotine lingvistov vseh slovenskih plemen. Konstatujem samo, da g. P. St. Škrabec (v Arch. f. sl. Ph. XXV. 554), kakor g. ocenjevalec sam, nista navela niti enega znanstvenega dokaza za svojo teorijo, dočim sem jaz podprl nasprotni nauk z dokazi iz psihologije, zgodovine, lingvistike in logike; ne enega teh dokazov ni ovrgel gospod ocenjevalec. Oba trdita naprosto dogmatno, da rabijo sedanjske oblike nedovršnih glagolov tudi v pomenu pravega sedanjika, ki odgovarja edino na vprašanje: kaj delaš? — To je punctum saliens, kaj umevamo pod pravim sedanjikom? Jaz z mnogimi lingvisti trdim, da opisuje edino pravi sedanjik to, kar se v trenutku govorenja vrši. Kdor tega principa noče pripoznati, s tem je nemogoče razpravljati. V trenutku govorenja (ne v sedanjosti, ker trenutek govorenja in neomejena sedanjost sta bistveno različna pojma) se nič ne zgodi, nego se samo godi. —

Gospod ocenjevalec dvomi o vteku¹⁾ nemščine v slovenščino; on meni, da je stara slovenščina bila pod vtekom stare grščine. — Res; ali ta vtek se kaže samo v zloženkah, ki so po grškem vzorcu prirejene. Da bi pa grščina bila kaj vteka imela pri rabi glagolov, tega še nihče ni trdil doslej. Najmanj pa velja to za poljščino, ki ni bila nikdar, in za češčino, ki je bila samo mimogredé pod vtekom stare slovenščine, odnosno grščine.

Kar omenja gospod ocenjevalec o nepravilni rabi nedovršnikov, na to sem tudi jaz opozoril. Vendar ni zato, ako se uporabljajo krivo nedovršni glagoli, upravičena raba dovršnih glagolov na nepravem mestu.

Da so oblike „padem, dam, dvignem“ sedanjske, to sem v svoji razpravi tudi jaz navel; zato pa ni še pomen sedanjski. Navel je gospod ocenjevalec tudi začetek razprave prof. dr. Musića (Arch. f. sl. Phil. XXIV. 479.), ki uči, da imajo slovenski jeziki za vsako dobo nedovršne in dovršne oblike; zamolčal pa je previdno, da pravi Musić na str. 480. „das slav. Praes. pfct finden wir nur in Fällen gebraucht, in denen das Praes. verbi imperf. zeitlose Bedeutung hat a) in abstrakten Sätzen itd.; str. 481. „Für die Zeit des Vorsichgehens der Handlung ist jede imperfektive Handlung gegenwärtig“ str. 484. „Das Praesens verbi pf. wird für das Futurum gebraucht“ itd.

¹⁾ Najboljši izraz za Einfluß bi bil vliv (rus. vlijanie); a ker so nam Hrvatje in Srbi bližji, sem vzel besedo „vtek“. „Vpliv“ pomenja „Einschwimmung“.

Kar se navaja iz grške slovnice, tudi ne govori v prilog teoriji o efektivnem sedanjiku n. pr. „Es kann durch den Ind. Praes. eine Handlung als in der Gegenwart einfach geschehend oder eintretend bezeichnet werden“. Kakor v grščini διδωμι lahko pomenja sedanje vršече se ali nastopajoče dejanje, poleg tega pa tudi trajno ali ponavljano dejanje, tako pomenja tudi slov. „dajem“ v sedanjosti vršече se dejanje ali trajno ali ponavljano, nikdar pa ne „dam“. — Grški glagol tukaj ne pomenja efektivne sedanjosti . . . θαύμαζω ich werde von Bewunderung ergriffen (pa tudi: ich bewundere dauernd). Sl. „čudim se, začnem se čuditi“, ker začetek ni hipen, nego se stopoma vrši, ne pa „začudim se“. ἀλλ' ὑμᾶς οὐ πείθω ich kann euch nicht überreden: „ne morem“ (ne pa „zamorem“) vas prepričati“. V tem slučaju pa jaz tolmačim πείθω za sedanjik poskusa: „ne poskušam vas prepričati“. — „Vas ne pregovorim, ne prepričam“ bi se tudi lahko prevelo, pa to ni pravi sedanjik, nego je potencial. — Vse te rabe nedovršnih glagolov sem tudi jaz na drobno naštel.

V stavku „petsto sem ti dal o svetem Jurju, tristo ti dam zdaj, dvesto ti bom pa dal o Božiču,“ bi moral reči dotičnik, ako bi mu v trenutku govorjenja izročal tristo kron, „dajem ti“; ker pa pravi „dam ti“, pomenja to: „morem ti, hočem ti dati“. To pa ni pravi sedanjik, ker se dejanje ne vrši v trenutku govorjenja.

Dalje pravi: „Komu naj pesem posvetim, komu naj poklonim? vam prijatla dragim manom ga izročim, t. j. hočem izročiti“. „Kdo mi pove?“, „kdo mi more povedati?“ To se pravi po nemški „offene Türen einrennen“. — Vsa ta dejanja se ne gode v trenutku govorjenja. Čemu je to navel? Čemu o tem razpravlja? Je li to efektivni sedanjik, o katerem se govori tukaj? Že drugi učenjaki so to razložili in tudi jaz sem razložil to rabo, ki jo imenujem potencialno, voluntativno ali kakor kdo hoče. — To pa ni pravi sedanjik, ni dovršen fakt, nego šele namenjen.

Kadar sodniki sede ob zeleni mizi, se seveda ne prašajo „kaj delamo?“ — Kadar pa mu naznanjajo sodbo, ne pravijo, „izrečemo“, nego „izrekamo“. In če pravijo „izrečemo“, govorijo krivo, ker v trenutku govorjenja dejanje ne more biti dovršeno.

Tudi navodi „ali dovoliš? ne dovolim, ne dam“ niso pravi sedanjiki, ker značijo voljo, sposobnost za dejanje, ne pa istinitega dejanja. Pri ostalih navodih se ponavlja vedno taista stvar.

Razlikovanje oblik „dovolim“ in „dovolil bom“, češ, da „dovolim“ pomenja: „morem, hočem dovoliti“, „dovolil bom“ pa prihodno dejanje, je vnašanje nedopustne subjektivne logike v jezik, ki mu je ta logika povsem naznana. N. pr. „ptica ak“ te vjamemo, ti perje vse uzamemo“ („vzamemo“ vendar ne pomenja: „ti hočemo ali moremo vzeti“, nego znači naprosto prihodnje dejanje). — „mol'te in dobite“, („dobite“ ne pomenja: „morete dobiti“ nego „capietis“), „on sčisti gumno svoje“ it. pomenja „permundabit“.

Ali gospod ocenjevalec res ne vé, da je sedanji futurum s pomožnim glagolom „bom“ naprosto prevod nemškega „ich werde“, ki je rabil pri nedovršnih glagolih tudi že v stari slovenščini in se je v teku časa prenesel v novi slovenščini tudi na nedovršne glagole?

To isto velja za trditev, da se v konkretnem slučaju ne more reči „dovoljujem“, nego samo „dovolim“; — „dovoljujem“ izraža vršече se dejanje, „dovolim“ sposobnost ali voljo dejanja. — „Zakon določa, deželni odbor določiti“. Deželni odbor „določa“ tedaj, kadar objavlja svoje odloke, ravno tako, kakor zakon vedno „določa“. . . Ako deželni odbor določi, pomenja to, „da hoče določiti“, ne pa, da efektivno določa. — Ponavljam zopet dejstvo, da ni nobenega znanstvenega vzroka

za različno rabo dovršnih in nedovršnih glagolov v 1. in 3. osebi na eni strani, za 2. osebo na drugi strani. Še manj vzroka pa je ono razlikovanje „zakon določa, deželni odbor določi“, ker je v obeh slučajih subjekt 3. oseba.

„Jaz se izpovem“ pomenja „confessus sum“, ne pa „confiteor“; tako tolmači gospod ocenjevalec sam, in vendar trdi, da je „izpovem se“ pravi sedanjik. Kadar se kdo izpoveduje, vendar nekaj dela, nima pa šele namena, da se izpove; „pohvalim“ znači, da ima kdo voljo, da izreče hvalo, „hvalim“, da jo res izgovarja. To je vse posledica dejstva, da g. ocenjevalec ne razlikuje omejenega in neomejenega sedanjika, nego meče oboje v en koš.

Naj omenim še dveh oblik: „z začudenjem“. Od glagola „soditi“ se izvaja deležnik „sojen“ in glagolnik „sojenje“; „začuden“ in „začudenje“ sta torej krivi obliki in bi pravilno sloveli „začujen, začujenje“. Ker je pa „začuditi se“ reflektiven glagol, ne tvori pasiva in zato se pravi pravilno „čudeč se“, ali „začudivši se“ in namesto „začudenje“ na prosto „čudo“, „Obljubiti“ ima deležnik „obljubljen“ in „obljubljenje“ in potem je pravilna oblika „obljubljevati“, ne pa „obljubovati“. —

Na koncu še nekaj o „Prešernovih nedovršnih glagolih“, zaradi katerih hoče g. ocenjevalec o priliki šušmarjem dobro zasoliti . . .

Prešeren je bil pesnik in ne filolog. — Da pa ni „teste di lingua“, svedočíjo tile navodi: „Največ sveta otrokom sliši Slave“ . . (Krst pri Savici.) „Te videt“, griji videti napake.“ (Slovó od mladosti.) „vid'joča“. (Togenburg). — „Opomni ga, kak sam sebe pozabi (je pozabil). „Neznan mož pride po stezi zeleni“ (pa še ni bil v bližini Črtomirovi); „sprosten“ (sproščen). „Z menoj iti želi, ker noč postane“ (menda „postaja“). „Mesijesa“, „uk njegovi“. „Ti kaže (nedovrš.) Blejski grad na levi strani; na desni griček se za gričem skrije.“ (dovrš.) Ako se grič za gričem „skrije“, so morali preje vidljivi biti, ako pa niso bili vidljivi, tedaj se grič za gričem „skriva“. — „Doma očetu, meni razodeva . . ., kak, kar grešila sta Adam in Eva, na križu operó krvi potoki“ (so oprali). (Krst p. S.) „Da smrtna žetev vsak dan bolj dozóri.“ (Son.) Ako je žetev dozorela, ne more drugi dan še bolj dozoreti, nego „zori“ ali „dozoreva“ itd. itd. — Prešernu ne smemo zameriti slovniških napak; ali zameriti moramo onim filologom težnjo, s katero poskušajo očitvidne napake znanstveno opravičiti.

Kakor sem pokazal, ni navel gospod ocenjevalec ne enega pravega dovršnega sedanjika (t. j. sedanjika, ki znači prezentski efektiv), nego same voluntative, potencijale, ingressive i. t. d. Tudi je popolno prezrl vikarijat, katerega sem omenil jaz in o katerem je pisal Miklošič: (V. Gr. IV.) p. 770. „Das Praes. der Verba durativa bezeichnet eine gegenwärtig dauernde Handlung.“ „das Durativum vertritt das ungewöhnliche Iterativum.“ p. 771. „Das Praes. der Verba iterativa bezeichnet Handlungen, die einzutreten pflegen, dann diejenigen, deren Dauer eine unbeschränkte ist.“ p. 772. „Das Dur. plyvetu genügt, um die Richtung beim Schwimmen zu bezeichnen; es weicht dem Iter. plavaetv, sobald es sich um die Kunst des Schwimmens handelt“. — Torej živi vikarijat durativnih in iterativnih glagolov in še enkrat poudarjam, da „kupujem“ znači: „ich bin mit dem Kaufen beschäftigt, ich pflege zu kaufen“ in „ich versuche einen Kauf zu machen“.

R. Perušek.

